

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครู โดย เสนอตามลำดับดังนี้

1. บทบาทของครูโดยทั่ว ๆ ไป
2. บทบาทของครูและโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน
3. ปรัชญา แนวความคิดและหลักการของการพัฒนาชุมชน
4. การส่งเสริมการพัฒนาชุมชนโดยการประกวดหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทบาทของครูโดยทั่ว ๆ ไป

วิชาชีพครูได้รับการยกย่องว่าเป็นวิชาชีพชั้นสูง ครูในฐานะที่เป็นบุคลากรหลักของอาชีพครู จึงมีฐานะเป็นสมาชิกของวิชาชีพชั้นสูงที่มีบทบาทสำคัญคือวิชาชีพ คือนักเรียน และต่อสังคมเป็นอันมาก และเนื่องจากครูเป็นผู้ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนในทุก ๆ ด้าน ทั้งยังเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม เช่นเดียวกับคนดีทั่ว ๆ ไป จึงมีผู้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของครูไว้หลายลักษณะ อาจพิจารณาในแง่ของภาระหน้าที่ตามกฎหมาย หรือภาระหน้าที่ตามที่สังคมคาดหวัง หรืออาจพิจารณาบทบาทหน้าที่ของครูครอบคลุมหมดทุก ๆ ด้าน อาทิเช่น

สุจริต เพียรชอบ (2514 : 108) ได้เขียนบทความเรื่อง "บทบาทของครูในสังคม" สรุปได้ว่า ครูควรจะมีบทบาทดังต่อไปนี้

1. บทบาทในการให้การศึกษา โดยให้การศึกษาแก่นักเรียน ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรง และให้การศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งสามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม
2. บทบาทในการอบรมศีลธรรมจรรยา โดยการอบรมบ่มนิสัยนักเรียนและเป็นแบบฉบับที่ดีแก่นักเรียนและประชาชน ทั้งในด้านความประพฤติและการวางตนในด้านต่าง ๆ

3. บทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะทำได้ในเวลาสอนในชั้นเรียน การจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตรในโรงเรียน การนำนักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นและ ครูจะต้องทำหน้าที่เป็นทั้งผู้รักษา ถ่ายทอดและฟื้นฟูวัฒนธรรม

4. บทบาทในการร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อสร้างประโยชน์แก่ชุมชนที่ตนเป็นสมาชิก

5. บทบาทในการ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน

6. บทบาทในการศึกษา วิจัย และวิเคราะห์สังคม ซึ่งผลจากการศึกษาและวิจัย จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านการจัดหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตร การสอน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน รวมทั้งการปรับตัวครูเองให้เข้ากับสภาพสังคมนั้น ๆ

7. บทบาทในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งความสัมพันธ์อันดีจะก่อให้เกิดความช่วยเหลือ การให้บริการซึ่งกันและกัน ครูสามารถใช้บริการที่มีอยู่ในชุมชน ในด้านเอกสาร อุปกรณ์วัสดุทัศนศึกษา วิทยากร การสัมภาษณ์ การศึกษา นอกสถานที่ หรือทัศนศึกษา

8. บทบาทในการปฏิรูปสังคม เมื่อพบจุดอ่อน หรือข้อบกพร่องของสังคม

คณะกรรมการวางพื้นฐาน เพื่อปฏิรูปการศึกษาได้ประมวลวิเคราะห์ลักษณะและบทบาท ที่พึงประสงค์ของครูไว้ครบถ้วนสมบูรณ์พอสมควรในการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2517 ไว้ดังนี้ (รายงานคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา 2518 : 172 - 174)

1. ลักษณะและบทบาททั่วไป

1.1 รักการอ่าน รักการศึกษาค้นคว้า ปรับปรุงตนเองให้ทันสมัยอยู่เสมอ มีความมั่นใจ และศรัทธาในอาชีพครู

1.2 มีความคิดเป็นของตัวเอง กล้าแสดงออกเพื่อเผยแพร่ความคิดเห็น หรือความรู้ใหม่ ๆ ต่อสาธารณะ หรือเพื่อพัฒนาวิชาชีพของคนโดยบริสุทธิ์ใจ

1.3 ประพฤติและวางตนอยู่ในกรอบศีลธรรม จรรยา อันเป็นบรรทัดฐาน ที่ยอมรับกันทั่วไปในชุมชน

1.4 ประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพพอสมควรแก่สภาพ ฐานะมากขึ้น
มีอัธยาศัย ออคอม ไม่เห็นแก่ความเจริญทางวัตถุเกินกว่าคุณธรรมและจริยธรรม

2. บทบาทคือนักเรียน

2.1 เปลี่ยนแปลงจากบทบาทที่เป็นผู้บอก ผู้แสดงนำเสียทุกกรณีในการเรียน
การสอน มาเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่ม สนับสนุนให้นักเรียนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการ
การเรียนรู้ เป็นผู้ช่วยและผู้แนะนำให้นักเรียนมีหลัก รู้จักวิธีที่จะศึกษาค้นคว้าและเลือกทางของ
ตนเองได้โดยไม่มีการบังคับให้เชื่อความครู เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้ความคิดอิสระอย่างมี
เหตุผล

2.2 ฝึกนักเรียนให้มีความสามารถในการทำงานรวมกลุ่ม รู้จักวิพากษ์
วิจารณ์ อคติต่อการถูกวิจารณ์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความอดกลั้น มีวินัยในตนเอง
สำนึกในสิทธิของตนเองและผู้อื่น เคารพกฎของสังคมในการอยู่ร่วมกัน รู้จักใช้สิทธิและ
พิทักษ์สิทธิ รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม รู้แพ้รู้ชนะ เคารพเสียงส่วนมาก รับฟังเสียง
ส่วนน้อย

2.3 สนใจศึกษาธรรมชาติ และความแตกต่างในตัวของแต่ละคน เพื่อนำมา
เป็นข้อสังเกตพิจารณาในการปฏิบัติตัวต่อศิษย์ ให้ความรักความเอาใจใส่อย่างเท่าเทียมกัน
เพื่อให้ได้รับความสนิทสนม และความไว้วางใจจากศิษย์เป็นการขจัดช่องว่างระหว่างครูกับ
ศิษย์อย่างได้ผล

2.4 พยายามค้นหาความสนใจ ความสามารถ และความถนัดของนักเรียน
แต่ละคน เพื่อหาทางส่งเสริมแนะนำการเลือกวิชาและอาชีพแก่นักเรียนให้เหมาะสม

2.5 ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นคนรักใฝ่ในคุณธรรม จริยธรรม โดยไม่หลง
ไหลวัตถุและเห็นคุณค่าของการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติ

3. บทบาทคือสังคม

3.1 มีความรู้และความสนใจในการ เกษตรพอที่จะเข้าใจและสามารถมี
ส่วนร่วมในกิจกรรมทาง เกษตรในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยคำนึงว่าสังคมไทยส่วนใหญ่เป็น
สังคม เกษตรกรรม

3.2 ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยแก่ชุมชน โดยประพฤติคน เป็นแบบอย่าง และชักนำผู้อื่นให้ปฏิบัติตามโอกาสอันเหมาะสม

3.3 รักรักษาคุณธรรมและกล้าหาญที่จะต่อสู้เพื่อความ เป็นธรรมของสังคม ด้วยปัญญาและสติ ความกระวนการที่ถูกต้องเหมาะสมตามครรลองของขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และตามสิทธิแห่งกฎหมาย

3.4 หาโอกาสเข้ามีส่วนร่วมโดยเต็มใจในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น อุทิศตน เป็นที่ปรึกษาหรือช่วยแก้ปัญหาของท้องถิ่น โดยเฉพาะชนบท เพื่อสร้างสัมพันธภาพและ ความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในท้องถิ่น

บทบาทและหน้าที่ของครู จากการประชุมสัมมนาระดับชาติ เรื่องการปฏิรูปการ ศึกษาหลักสูตรโครงการพัฒนาศึกษาอาเซียน เมื่อ 24 - 27 ธันวาคม 2524 (อ้างถึงใน ลัดดา เสนาวงษ์ : 2532 : 48) พบว่า

1. ครูมีบทบาทในฐานะ เป็นผู้สอน
2. ครูมีบทบาทในฐานะ เป็นผู้อบรม เด็ก
3. ครูมีบทบาทในฐานะ เป็นผู้พัฒนา
 - 3.1 พัฒนาตนเอง
 - 3.2 พัฒนาเด็ก
 - 3.3 พัฒนาชุมชน
4. ครูมีบทบาทในฐานะ เป็นผู้แนะแนวทางทั้งในด้านการดำรงชีวิตและอาชีพ
5. ครูมีบทบาทในฐานะ เป็นผู้ส่งเสริมและพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมไทย
6. ครูมีบทบาทในฐานะ เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม โดยมีจรรยาวิชาชีพที่

พึงประสงค์และคุณธรรม

7. ครูมีบทบาทในกิจกรรมการศึกษาให้มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชน
8. ครูมีหน้าที่ในการพัฒนาคนทางวิชาการและความประพฤติ

บทบาทของครู ตามมติของที่ประชุมสัมมนาของสมาคมศาสนสัมพันธ์แห่งประเทศไทย (2525 : 48 - 51) ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2525 ได้มีมติเกี่ยวกับบทบาทของครู ซึ่งแยกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ บทบาทของครูคือเขาวงกต คือสังคม และบทบาทคือศาสนา ดังนี้

บทบาทของครูต่อเขาวงกต

1. บทบาทของครูต่อเขาวงกตที่สำคัญมีอยู่ 2 ประการ

ประการแรก ในฐานะที่เป็นศิลปทายก มีหน้าที่สั่งสอนวิชาการต่าง ๆ เพื่อให้ศิษย์นำไปใช้ประกอบอาชีพ

ประการที่สอง ในฐานะที่เป็นเสมือนพ่อแม่คนที่สอง และเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ มีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้ศิษย์เป็นคนดี เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม ทั้งนี้เพื่อให้ศิษย์ดำเนินชีวิตโดยราบรื่นและเจริญก้าวหน้า สามารถพึ่งตนเองได้ ทำประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ

ครูที่ดีจะต้องทำหน้าที่ทั้ง 2 ประการโดยสมบูรณ์

2. ครูจะต้องเป็นผู้นำทางศีลธรรมและจริยธรรมของศิษย์ ครูทุกคนจึงควรมีความเป็นพระอยู่ในตัว

ประการแรก ต้องประพฤติเพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์

ประการที่สอง ต้องมีความเมตตา มีความรักห่วงใยศิษย์ คอยช่วยเหลือและแก้ปัญหาของศิษย์

ประการที่สาม ต้องมีความเสียสละ ยอมเสียสละความสุข ความสบายส่วนตัว ยอมรับความเหน็ดเหนื่อย อุทิศชีวิตจิตใจ เวลาให้ศิษย์และหน้าที่การงาน

3. ครูจะต้องเป็นผู้มีความรู้ดีและมีการสอนดี จะต้องทำคนให้เป็นคนมีเหตุผลจะพยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ นอกจากวิชาความรู้ทางโลกแล้ว ครูควรจะมีความรู้ทางธรรมอีกด้วย รู้หลักธรรมของศาสนาเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติ และนำไปอบรมสั่งสอนศิษย์ ครูจะต้องสามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ศิษย์เข้าใจ รู้จักใช้ความคิดของตนเองให้เกิดสติปัญญา และนำวิชาความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์

4. ครูจะต้องระลึกรู้เสมอว่า การสอนคนให้เป็นคนดี มีความสำคัญยิ่งกว่าการสอนคนให้รู้หนังสือ
5. ครูต้อง เป็นนักสังคมนาสงเคราะห์ด้วย โดยหาทางสงเคราะห์เด็กและครอบครัว ที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ช่วยให้เด็กมีกำลังใจรับการศึกษาอบรม
6. ครูควร เป็นผู้เฝ้าในการรวมพลังของสังคม โดยจงใจผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อเยาวชน รวมตัวกันเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเยาวชน ไม่ควรทำงานอย่างโดดเดี่ยว

บทบาทของครูคอสังคม

1. ครูมีบทบาทคอสังคม ควรทำตนเป็นผู้นำของชุมชน ช่วยในการพัฒนาชุมชนให้สงบสุข และเจริญก้าวหน้าทั้งในคำมวัตถุและจิตใจ เช่น ในเรื่องการอาชีพ การอนามัย การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของคน การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ การส่งเสริมศีลธรรมและจิตใจ
2. ครูควรร่วมในองค์การ สมาคม หรือชมรมที่ส่งเสริมศาสนา วัฒนธรรม และงานสังคมนาสงเคราะห์ เพื่อจะได้มีโอกาสบำเพ็ญคนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมายิ่งขึ้น จะได้ช่วยในการป้องกันและแก้ไขปัญหาลังคมนา เช่น ปัญหาความไม่เป็นธรรม ปัญหาอบายมุข ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง ปัญหาการทุจริตต่อราษฎรบังหลวง ปัญหาการม่อนทำลายความมั่นคงของชาติ
3. ช่วยส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ชักจูงประชาชนให้สนใจในการเลือกคั่ง และใช้สิทธิในการเลือกคั่งโดยไม่เห็นแก่อบาสลินจ้าง
4. ช่วยให้ค่านะนำแก่ชุมชน ในเรื่องความมั่นคงของชาติ ป้องกันผู้ม่อนทำลายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

4.1 ช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาลังคมนา

4.2 เป็นผู้ประสานงานในการสร้างควมสามัคคีระหว่างคนในชุมชน

บทบาทของครูคอสานนา

1. ครูมีบทบาทคอสานนา ต้องช่วยทำนุบำรุงรักษาศาสนาให้เจริญมั่นคงสถิตย์สถาพรอยู่ตลอดไป ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนานั้น ๆ เพราะศาสนาคือเป็นสถาบันที่สำคัญคู่กับสถาบันชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ หากสถาบันศาสนาอ่อนแอและถูกทำลายลง ย่อมมีผลกระทบกระเทือนถึงสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์

2. เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อศาสนา ครูจะต้องมีความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ ศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของศาสนา ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมโดยละเอียด ประพฤติ ทำจิตใจให้ผ่องใส ปฏิบัติศาสนกิจเป็นประจำ โดยเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนา เพื่อจะได้เป็นผู้นำทางศีลธรรมและจริยธรรม และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชนและประชาชน

3. โดยที่เยาวชนจำนวนมากเห็นห่างจากศาสนา มีทัศนคติที่ผิดและไม่ดีต่อศาสนา มีความประพฤติไม่เหมาะสม เพราะขาดการอบรมในด้านศีลธรรมและจริยธรรม ครูทุกคนจึงควรให้ความสนใจเป็นพิเศษในการอบรมสั่งสอนนักเรียนให้ศรัทธา เลื่อมใสในศาสนา มีธรรมะที่เหมาะสม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ปรับปรุงการสอนจริยศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ควรสอดแทรกธรรมะในทุกวิชาที่สอน

4. เพื่อให้นักเรียนมีความใกล้ชิดกับศาสนา ครูควรนำนักเรียนไปวัดเป็นประจำ เพื่อไปศึกษาและปฏิบัติธรรม หรือนิมนต์พระที่มีความรู้ ความสามารถมาอบรมศีลธรรมแก่นักเรียน ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมและการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมที่ส่งเสริมศาสนา จริยธรรม และวัฒนธรรม เช่น ชมรมพุทธศาสตร์ และควรจัดให้มีห้องปฏิบัติธรรมในโรงเรียน

5. ครูควรมีศาสนสัมพันธ์อันดีกับผู้นับถือศาสนาอื่น ไม่ให้การนับถือศาสนาที่ต่างกัน มาทำให้เกิดความขัดแย้งจนแตกความสามัคคี และควรสั่งสอนอบรมให้นักเรียนมีศาสนสัมพันธ์อันดีกับผู้นับถือศาสนาอื่นในโรงเรียนที่มีผู้นับถือศาสนาต่างกัน ควรจะสนับสนุนให้มีการจัดตั้งชุมนุมหรือกลุ่มศาสนสัมพันธ์ และควรให้มีห้องจริยธรรมสำหรับศาสนาต่าง ๆ

6. ครูทุกคนควรสนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนาเพื่อจะได้ให้นำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติ และนำไปสั่งสอนอบรมนักเรียน โดยเฉพาะครูแนะแนว มักแนะแนวเรื่องการ ศึกษาและอาชีพ เป็นส่วนใหญ่ ควรมีความรู้หลักธรรมของศาสนา เพื่อจะได้แนะแนวในเรื่อง ความประพฤติด้วย

7. ครูจะต้องประพฤติก่อนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนและบุคคลอื่น โดยเป็นตัวอย่างในเรื่องการปฏิบัติศาสนกิจและการปฏิบัติธรรม

จากการประชุมภาคพื้น เอเชียและแปซิฟิกใต้ที่กัวลาลัมเปอร์ใน เดือนสิงหาคม 2526 (อ้างถึงใน ลัดดา เสนาวงษ์ 2532 : 52) ที่ประชุมสรุป บทบาทของครูในโรงเรียนและ ในชุมชน ไว้ดังนี้

ในโรงเรียน ครูต้อง

1. สอนวิชาการที่เป็นประโยชน์ด้วยความ เสียสละและจริงจัง
2. ช่วยเหลือวิชาการแก่พ่อแม่ที่ไม่เอาใจใส่เด็ก โดยเฉพาะเด็กเล็ก
3. ช่วยนักเรียนในกระบวนการ เข้าสังคม
4. พัฒนาทัศนคติที่ถูกต้อง
5. ส่ง เสริมการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
6. ให้นักเรียน เข้าใจองค์ประกอบของกาพัฒนาชนบท เพื่อความพอใจในค่าของคน
7. จัดนักเรียนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท
8. ส่ง เสริมความ เข้าใจคุณค่าของ เทคโนโลยี
9. ส่ง เสริมค่านิยมในท้องถิ่น
10. ให้การศึกษาแก่นักเรียน และนักเรียนสามารถใช้ความรู้ นั้น ๆ ให้เป็นประโยชน์

แก่ชุมชนของคุณ

ในชุมชน นอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ดีแล้ว ครูต้องมีบทบาท

1. เป็นผู้ริเริ่ม
2. เป็นที่ปรึกษา
3. นักเรียนมิใช่เฉพาะผู้อยู่ในโรงเรียน แต่รวมถึงคนนอกโรงเรียนด้วย
4. เป็นผู้นำกิจการต่าง ๆ ในชนบท
5. คิดค่อประสานงานระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐบาล
6. เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการพัฒนาสังคมและ เศรษฐกิจ
7. เป็นผู้ส่งเสริม

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2526 : 76 - 79) ได้กล่าวถึง บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูไว้ในหนังสือปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครูว่า ครูมีบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูในลักษณะทั่ว ๆ ไป
2. บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูในลักษณะจรรยาบรรณ
3. บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูตามมาตรฐานกำหนดตำแหน่ง
4. บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูในลักษณะที่พึงประสงค์

(ตามทัศนะของคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา)

บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูในลักษณะทั่ว ๆ ไป มีดังนี้

1. บทบาทของครูที่มีต่อนักเรียน
 - 1.1 รับผิดชอบการสอนในวิชาและชั้นเรียนที่ได้รับมอบหมาย จัดเตรียมการสอน ทำบันทึกการสอน จัดหาหรือทำอุปกรณ์การสอน วัดและประเมินผลการเรียนการสอน จัดทำสมุดบัญชี เรียกชื่อและงานธุรการที่เกี่ยวข้อง
 - 1.2 รับผิดชอบการอบรมนักเรียน และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน
 - 1.3 ดูแลเรื่องสุขภาพ และอนามัยของนักเรียน
 - 1.4 เป็นที่ปรึกษา และให้บริการแนะแนวแก่นักเรียน
2. บทบาทของครูต่อเพื่อนครู
 - 2.1 รักษาความลับของเพื่อนครู
 - 2.2 ช่วยเหลือการทำงานของเพื่อนครู
 - 2.3 ให้คำแนะนำ ความรู้ใหม่ ๆ และแหล่งวิชาการให้แก่เพื่อน ๆ
 - 2.4 ดูแลและรักษาผลประโยชน์ของเพื่อนครู
 - 2.5 ช่วยทำหน้าที่แทน เพื่อนครู เมื่อจำเป็น
3. บทบาทของครูที่มีต่อครูใหญ่หรืออาจารย์ใหญ่
 - 3.1 ให้ความเคารพต่อครูใหญ่หรืออาจารย์ใหญ่ในฐานะผู้บังคับบัญชา
 - 3.2 ปฏิบัติตามคำสั่งของครูใหญ่หรือผู้บริหาร
 - 3.3 สนับสนุนนโยบายการบริหารงานของครูใหญ่หรือผู้บริหารโดยสุจริตใจ

4. บทบาทของครูที่มีต่อโรงเรียน
 - 4.1 ช่วยพัฒนาโรงเรียน
 - 4.2 ช่วยสร้างและรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน
 - 4.3 ช่วยงานธุรการและกิจกรรมอื่น ๆ ของโรงเรียน
5. บทบาทของครูที่มีต่อชุมชน
 - 5.1 สร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน
 - 5.2 ให้บริการแนะนำด้านวิชาการแก่ชุมชน
 - 5.3 ให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนตามที่ชุมชนต้องการ

บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูในลักษณะจรรยาบรรณ

บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูในลักษณะจรรยาบรรณนี้ ได้แก่ การที่ครูพึงปฏิบัติตามระเบียบคุรุสภา ว่าด้วย จรรยาบรรณและวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526 ซึ่งถือว่า เป็นจรรยาบรรณของครูที่กำหนดขึ้นโดยองค์การวิชาชีพครู

บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูตามมาตรฐานกำหนดตำแหน่ง

หน่วยบริหารงานบุคคล สำหรับข้าราชการครู ได้กำหนดมาตรฐานกำหนดตำแหน่ง ข้าราชการครู ในส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่และความรับผิดชอบของครูไว้ดังนี้

(สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา 2521 : 17 - 18)

1. ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน การอบรม การปกครองดูแลให้คำแนะนํา และแนะนําค่าง ๆ
2. ศึกษาวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน
3. ให้บริการแก่สังคมในด้านวิชาการและด้านอื่น ๆ
4. นิเทศในสาขาวิชาที่รับผิดชอบ
5. ช่วยงานธุรการและงานบริการของสถานศึกษา
6. ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูในลักษณะที่พึงประสงค์

บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูในลักษณะที่พึงประสงค์นี้ ได้แก่ บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบตามที่คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษากำหนดขึ้น (ดังรายละเอียดที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว)

จากการประชุมวิชาการ เรื่อง "ครูศึกษากับอนาคตของประเทศไทย" เนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง 9 - 11 กรกฎาคม 2527 (2528 : 53 - 54) ได้เสนอบทบาทของครู ความคาดหวังของผู้ใช้และผู้ผลิต ดังนี้

ผู้ใช้ ต้องการให้ครูมีบทบาท ดังนี้

1. ต้องการครูที่มีคุณภาพในเรื่อง

- 1.1 ความประพฤติกึ่งส่วนตัวและหน้าที่การงาน
- 1.2 สอนดี มีความสามารถในการถ่ายทอด
- 1.3 ตรงต่อเวลา
- 1.4 รู้จักการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
- 1.5 ศรัทธาในวิชาชีพครู
- 1.6 สามารถทำงานร่วมกับหมู่คณะได้

2. ต้องการครูที่มีคุณภาพในการปฏิบัติงาน

3. ต้องการให้มีการวิจัย และประเมินผลคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา โดยมี

การประสานงานระหว่างผู้ใช้กับผู้ผลิต

4. ผู้บริหารควรมี เกณฑ์ในการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของครูที่อยู่ใน

ในความรับผิดชอบ

5. ต้องการครูที่มีความศรัทธาอาชีพครูอย่างแท้จริง

6. ควรมี เกณฑ์การคัดเลือกในด้านบุคลิกภาพของผู้จะเป็นครู โดยวางมาตรฐาน

ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ปรับให้เข้ากับกาลสมัย เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นทรัพยากรอันมีค่าของสังคม

ผู้ผลิต หมายถึง ทุกสถาบันที่ฝึกฝน อบรมบุคคลที่ออกไปประกอบอาชีพครู โดยคาดหวังว่า ผลผลิตจะต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. ครูที่ผลิตออกไปจะต้อง เป็นผู้มีความดี
2. ครูที่ผลิตออกไปจะต้อง เป็นที่ยอมรับของสังคม มีลักษณะตามที่ผู้ใช้ต้องการ และมีความศรัทธาในอาชีพครู
3. ครูจะต้อง เป็นผู้ว่าในด้านคุณธรรมของสังคม
4. เป็นผู้นำทั้งความรู้ นวัตกรรม และ เทคโนโลยี

บทบาทของครูในทัศนะของ ชม ภูมิภาค (สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย 2529 : 137 - 145)

1. บทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้าน
 - 1.1 ทักษะ เบื้องต้น เช่น เขียน อ่าน ฟัง พูด เลขคณิต
 - 1.2 การเรียนรู้ทักษะทางกลไก
 - 1.3 การเรียนรู้การปรับตัว เข้ากับสถานการณ์ใหม่
 - 1.4 การเรียนรู้ทักษะทางสังคม เช่น การทำงานร่วมกับคนอื่น
 - 1.5 การเรียนรู้ ริเริ่มสร้างสรรค์
2. บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียน
 - 2.1 ต้องรู้ธรรมชาติของนักเรียน
 - 2.2 ต้องรู้จักจิตวิทยา
 - 2.3 ต้องทำงาน เป็นแบบอย่างแก่ศิษย์
3. บทบาทในการทำงานร่วมกับชุมชนในกระบวนการศึกษาของเยาวชน
4. บทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน

จะเห็นได้ว่า บทบาทของครูโดยทั่ว ๆ ไปนั้น เป็นพฤติกรรมของครูที่ต้องแสดงออกให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่การงาน ทั้งโดยการกระทำอันเกิดจากสามัญสำนึกของผู้เป็นครูเองและหรือเกิดจากการกระทำอันเนื่องมาจาก เพื่อสนองความคาดหวังของสังคมหรือกฎหมายที่ระบุมุ่งคับไว้ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น จึงอาจสรุปบทบาทของครูโดยทั่ว ๆ ไปได้ ดังนี้

1. บทบาทของครูที่มีต่อนักเรียน ได้แก่ รับผิดชอบการสอนในชั้นเรียนตามที่ได้รับการมอบหมาย รับผิดชอบการอบรมนักเรียนรวมทั้งการดูแลสุขภาพอนามัยของนักเรียน ให้คำปรึกษา บริการแนะแนว และประพฤติดนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน
2. บทบาทของครูคือเพื่อนครู ได้แก่ การช่วยเหลือให้คำแนะนำความรู้ ดูแลรักษาผลประโยชน์ของเพื่อนครู ประพฤติดนเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของเพื่อน
3. บทบาทของครูคือผู้บังคับบัญชา ให้ความเคารพและปฏิบัติงานตามที่ได้รับการมอบหมายด้วยดี ทำงานด้วยความจริงใจและเต็มใจเต็มกำลังความสามารถ
4. บทบาทของครูที่มีต่อโรงเรียน ได้แก่ การพัฒนาโรงเรียนให้ก้าวหน้ามีชื่อเสียงดีเด่นทั้งในเรื่องกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ด้านอาคารสถานที่ตลอดจนงานด้านอื่น ๆ ของโรงเรียน
5. บทบาทของครูที่มีต่อชุมชน ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนเท่าที่จะสามารถทำได้ ให้บริการแนะนำด้านวิชาการแก่คนในชุมชน ให้ความรู้หรือแนะนำความรู้ใหม่ ๆ เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยการนำความรู้ทางสุขศึกษามาแนะนำให้คนในชุมชนรู้จักการใช้ส้วม การรับประทานอาหารที่สุกถูกสุขอนามัย เพื่อพ้นจากโรคมหาโรค หรือ แนะนำความรู้ในเรื่องประชาธิปไตย ศาสนา ฯลฯ แก่ ชุมชน เป็นต้น

บทบาทของครูและโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน

โรงเรียนกับชุมชน

การจัดการศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประถมศึกษาทางที่ถูกต้องแล้ว ประชาชนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้วย เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนมากที่สุด นอกจากจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแล้ว ยังอาจจะใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาความเป็นอยู่และฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนในชุมชนได้อีกด้วย ฉะนั้นโรงเรียนประถมศึกษาจึงต้องปรับปรุงตนเองให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน และวางวัตถุประสงค์ให้สัมพันธ์กับชุมชน (ภิญโญ สาร 2516 : 438) เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถานบันการศึกษาหลักในชุมชน เป็นองค์กรของรัฐบาลที่อยู่ใกล้ชิดและเป็นของชุมชนมากที่สุด โดยจะมีโรงเรียนอยู่ทุกหนทุกแห่งที่มีชุมชนและเป็นองค์กรที่ชุมชนให้ความไว้วางใจมาก

เพราะมีหน้าที่ช่วยบุคลากรอื่น เป็นที่รักของเขา ประกอบกับครูประถมศึกษา ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากล้วนเป็นผู้มีความรู้พื้นฐานพอที่จะช่วยพัฒนาชุมชนได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2531 : 3) ดังนั้น โรงเรียนจะเป็นจุดรวมของการพัฒนาชุมชน สามารถที่จะเข้ามาร่วมมือประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี โรงเรียนประถมศึกษาจึงมีบทบาทและหน้าที่คือการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก ศึกษานโยบายของ พรทิพย์ สุวรรณโรจน์ (2531 : 74) ว่าบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียน มีต่อการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. โรงเรียนต้องกระตุ้นให้ประชาชนเห็นปัญหาในการ เป็นอยู่และหาทางแก้ไข
2. โรงเรียนต้องวางแผนและดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น
3. โรงเรียนต้องเข้าเกี่ยวข้องกับผู้นำของชุมชนให้เป็นที่ยอมรับนับถือในกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชน
4. โรงเรียนควรได้รู้จักใช้น้ำใจของสมาชิกในชุมชนให้เป็นประโยชน์ แม้ในที่ ๆ ยากจนที่สุด อาจมาในรูปของแรงงาน ทุน ที่ดิน หรืออื่น ๆ อันเป็นประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน
5. โรงเรียนต้องพัฒนาแนวทางการสื่อสาร และสร้างความเข้าใจอันดีทั้งภายในและภายนอกองค์กรอื่น ๆ กับชุมชน
6. โรงเรียนควรให้การสนับสนุนกลุ่มที่มีความสามารถและสร้างความร่วมมือเป็นอันดีในชุมชนให้ เข้มแข็งตลอดเวลา
7. โรงเรียนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ควรเป็นผู้นำภายในชุมชน

นอกจากนี้ สุวัฒน์ นุทธเมธา (2528 : 5) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของโรงเรียนว่า นอกจากหน้าที่หลัก 5 ประการของการศึกษา คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม การสร้างบูรณาการแก่สังคม การแนะนำส่งเสริมในการใช้นวัตกรรมต่าง ๆ การเลือกสรรบุคคลและการพัฒนาแล้ว โรงเรียนควรมีหน้าที่ที่สำคัญคือชุมชนด้วย คือ

1. หาแนวทางหรือทิศทางให้แก่ชุมชน โรงเรียนต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่พอสมควร ทั้งนี้ ก็เพื่อจะได้นำมาพิจารณาในการวางแผนในการให้การศึกษา เช่น การจัดหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ให้นักเรียน นักศึกษาและประชาชนในชุมชนนั้นเจริญก้าวหน้าไปตามแนวทางและทิศทางที่ต้องการ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การอนามัย สุขาภิบาล ตลอดจนการใช้และการสงวนทรัพยากรของชุมชน

2. พัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อเนื่องกันไป การให้เป้าหมายแนวทางและทิศทางแก่ชุมชน เพียงอย่างเดียวย่อมไม่สามารถที่จะทำให้ชุมชนเจริญก้าวหน้าไปตามที่คองการได้ โรงเรียนจะต้องใช้การพัฒนาชุมชนให้ต่อเนื่องกันไปด้วย

ในการพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อเนื่องกันไป โรงเรียนจะต้อง

1. พัฒนาคน ในด้านบุคลิกภาพ วัฒนธรรม ความรู้ความสามารถ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และส่งเสริมทักษะในการประกอบอาชีพ ค่านิยม เจตคติ ตลอดจนวิถีชีวิต โดยทั่ว ๆ ไป
2. พัฒนากลุ่มคน ให้รู้จักดำรงชีวิตร่วมกันตามวิถีทางประชาธิปไตย ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม จัดเป็นกลุ่มต่างๆ ขึ้นทั้งในการปกครอง การอาชีพ การแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ของชุมชน และการดำรงชีวิตทั่ว ๆ ไปที่คองพิจารณาาร่วมกัน
3. พัฒนาสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสิ่งแวดล้อมทางสังคม
4. พัฒนาเศรษฐกิจและวัฒนธรรม
5. พัฒนาสุขภาพอนามัยและความเป็นอยู่

ในการพัฒนาต่าง ๆ ข้างต้น จะคองพัฒนาในโรงเรียนก่อน แล้วขยายขอบเขตไปสู่ผู้ปกครองและประชาชนในชุมชน เพื่อให้การดำรงชีวิตในโรงเรียนสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน (สุวัฒน์ มุทธเมธา 2528 : 19)

จะเห็นว่า หน้าที่และการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่มีคองชุมชนดังกล่าวเป็นหน้าที่สำคัญที่สถาบันการศึกษาในระดับประถมศึกษาควรจะปฏิบัติ เพื่อให้โรงเรียนมีส่วนพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การที่โรงเรียนจะช่วยพัฒนาชุมชนได้ก็คองเมื่อได้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในชุมชน และคองถือว่ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีความจำเป็นและสำคัญมาก เพราะความปกติแล้วเราเชื่อกันว่ บ้านกับโรงเรียนจะคองทำงานร่วมกันติดคองกันอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งส่วนใหญ่แล้วคองอยู่ในชนบทเป็นจำนวนมาก มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนอย่างใกล้ชิด ปัญหาของแต่ละท้องถิ่นมีเกิดขึ้นเสมอ ๆ ไม่เหมือนกัน และการศึกษาเท่านั้นที่สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้

เพราะการศึกษา เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ ดังนั้น โรงเรียน จึงไม่เพียงแต่เตรียม เด็ก เป็นราย คน ให้ได้พบปัญหาของเขา เท่านั้น แต่โรงเรียนยังต้องแนะแนว ทางให้ความคิดวิธีการแก้ปัญหา นั้น ๆ ด้วย ถ้าบ้าน ชุมชนกับโรงเรียนร่วมมือกันแล้วทุกสิ่งทุก อย่างที่เกิดขึ้นตามมาจะ เป็นไปตามแนวทางที่ชุมชนต้องการ ซึ่งโรงเรียนควรดำเนินการสร้าง ความสัมพันธ์กับชุมชน โดย

1. การปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นแหล่งบริการทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม ฯลฯ
2. เปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ปกครองมา เยี่ยมชมและ เข้าร่วมกิจกรรมของ โรงเรียน ตลอดจนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น โดยถือความคิดเห็นคนส่วนมาก เป็นหลัก
3. ครูควร เข้าใจสภาพของชุมชนและพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อครู จะได้เป็นผู้ นำในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับชุมชนทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ ตลอดจนครูควร เป็นผู้ประสานระหว่างชุมชนกับหน่วยราชการอื่น โดยพยายามถึงการ บริการต่าง ๆ มาจัดในโรงเรียน (คว้น ขาวทพ 2527 : 61 - 62)

สรุปได้ว่า การที่โรงเรียนจะประสบความสำเร็จในการสร้างความสัมพันธ์และ ปฏิบัติตามบทบาทของโรงเรียนที่มีต่อชุมชนนั้น ครูนับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุด เพราะการ ที่บทบาทของโรงเรียนจะดำเนินต่อไปได้นั้นจะต้องอาศัยครู ซึ่งเป็นบุคลากรที่มีบทบาทมากที่สุด ในโรงเรียน มีความใกล้ชิดกับชุมชนมาก ฉะนั้นครูจึงเป็นบุคลากรที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชน ซึ่งครูไม่ควรจะละเลยโอกาสนี้ ควรใช้ความรู้ความสามารถของคนพัฒนาชาติบ้านเมืองและ ชุมชนของตนในด้านต่าง ๆ คือ ด้าน เศรษฐกิจและอาชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการ สาธารณสุข และด้านการเมืองการปกครองให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

บทบาทของครูในการพัฒนาชุมชน

ครูโรงเรียนประถมศึกษาในชนบทนับว่าเป็นบุคคลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและ การพัฒนาชุมชนในชนบท เพราะครูเป็นผู้ที่มีจำนวนมากที่สุดและใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด อีกทั้งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถดีกว่าบุคคลอื่น ๆ ในหมู่บ้าน กล่าวได้ว่า ครูเป็นเจ้าหน้าที่ ของรัฐที่ทราบถึงปัญหาของประชาชน ทราบถึงความต้องการของประชาชนในขั้นที่ดีที่สุด ด้วยเหตุดังกล่าว ครูจึงได้รับความไว้วางใจและความเชื่อถือจากประชาชนในชนบทมาก

ความสำคัญของครูโรงเรียนประถมศึกษาในชนบทดังกล่าว ค้วน ชาวหนู (2531 : 20) ได้กล่าวไว้ว่า "ครูชนบทจำนวนมหาศาลคือ บุคลากรหลักในการพัฒนาชนบทไทยที่แท้จริง เป็นเครื่องมืออันประเสริฐที่รัฐบาลสามารถให้พัฒนาชนบทได้เป็นอย่างดี ครูเหล่านี้กระจายอยู่ที่ทุกหมู่บ้านในประเทศ" และเป็นตัวการเปลี่ยนแปลงสังคมที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง (ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ 2531 : 1) ดังนั้น บทบาทของครูที่นอกเหนือจากการสอนในห้องเรียนแล้วจะต้องมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้วย ดังที่ ชนิดา รัชกุลเมือง (2526 : 227) ได้กล่าวว่า ครูจะต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะมีภารกิจเพิ่มขึ้นจากการสอนอีก 3 ด้าน คือ

1. ทำหน้าที่ เป็นนักนวัตกรรม
2. ทำหน้าที่ เป็นที่ปรึกษาหรือผู้ทำงานบูรณะชนบท
3. ทำหน้าที่ เป็นผู้เฝ้าการเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ศูนย์นวัตกรรมการศึกษาเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย หรือ ACEID (Asian Center of Education Innovation for Development 1977 : 32-34) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของครูในโรงเรียนประถมศึกษาที่พึงมีต่อชุมชนว่า ครูไม่เพียงแต่มีบทบาทหน้าที่ทำการสอนในโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังคงมีบทบาทในด้านการพัฒนาชุมชน (Rural Community Development) อีกด้วย กล่าวคือ

1. บทบาทในการติดต่อสื่อสาร (Communicater) ในนโยบายและโครงการต่าง ๆ ของชาติ เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในชนบทห่างไกล มีโอกาสทราบข่าวสารความเคลื่อนไหวของบ้านเมือง มีโอกาสได้สนองนโยบาย และมีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาล และผู้ที่สามารถแจ้งข่าวสารความเคลื่อนไหวของบ้านเมือง ตลอดจนนโยบายและโครงการต่าง ๆ ของชาติ ให้ประชาชนในชนบททราบ ได้ดีที่สุดก็มีเพียงครู เท่านั้น ดังนั้นครูจึงต้องมีบทบาทในฐานะ เป็นผู้ติดต่อสื่อสารที่สำคัญ

2. บทบาทในการ เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม (Promoter) โครงการต่าง ๆ ของชาติและชุมชน กิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นตามโครงการดังกล่าวจะบรรลุเป้าหมาย จะต้องได้รับการส่งเสริมร่วมมือจากประชาชนในชุมชนด้วย และด้วยเหตุที่ครูอยู่ในฐานะที่ประชาชนให้ความเชื่อถือและไว้วางใจ ครูจึงมีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนโครงการต่าง ๆ ด้วย

3. บทบาทในการ เป็นผู้ทำงานบูรณะชนบท (Rural Reconstruction Worker) โดยการเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ทั้งนี้ เพราะครูมีความผูกพันใกล้ชิดกับชุมชนตลอดเวลา ครูจึงต้องมีบทบาทและหน้าที่การทำงานพัฒนาชุมชน เป็นผู้ให้ความรู้แก่ชุมชน อีกด้วย
4. บทบาทในฐานะ เป็นผู้แปลความหมาย (Interpreter) เป็นบทบาทในการให้ข้อมูล เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของชุมชนแก่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าไปดำเนินโครงการพัฒนา เพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องตามสภาพความเป็นจริง
5. บทบาทในการ เป็นผู้เรียนรู้ (Learner) หมายความว่า การที่ครูจะต้องศึกษา ทำความเข้าใจ สภาพของชุมชนทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การปกครองตนเอง ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้านต่าง ๆ เพื่อให้สามารถตีปัญหาและความต้องการของชุมชนได้อย่างถูกต้อง
6. บทบาทในการ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) หรือการเป็น คิวเร่ง (Catalyst) ในการพัฒนา กระตุ้นให้คนในชุมชนตื่นตัวในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนให้ดีขึ้น และพร้อมที่จะรับโครงการใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้าน การเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การสหกรณ์ หรือการวางแผนครอบครัว
7. บทบาทในการ เป็น นักนวัตกรรม (Innovater) เป็นบทบาทในการแสวงหาเทคนิคที่เหมาะสม (Appropriate Technology) มาใช้ในการพัฒนาอาชีพของคนในชุมชน
8. บทบาทในการ เป็นผู้แก้ปัญหา (Problem Solver) ของชุมชน หมายถึง การจัดดำเนินการ หรือการมีส่วนร่วมกับชุมชน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง
9. บทบาทในการ เป็นผู้จัดรวบรวม (Organizer) หมายถึง การเป็นผู้รวมกลุ่มบุคคล หรือรวบรวมทรัพยากรในชุมชน เพื่อดำเนินโครงการหรือจัดกิจกรรมให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างกว้างขวาง
10. บทบาทในการ เป็นผู้ผสมผสาน (Integrater) กิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งในและนอกโรงเรียน สนับสนุนการมีส่วนร่วมโครงการกับหน่วยงานทั้งในและนอกชุมชน

11. บทบาทในการเป็นผู้ประสานงาน (Co-ordinator) ครูในฐานะเป็นบุคลากรของชุมชนที่มีความรู้ มีการศึกษาดี ควรทำหน้าที่เป็นผู้ประสานประโยชน์ในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ของชุมชนตามความเหมาะสม ซึ่งจะช่วยเหลือถึงความเข้าใจ และความสูญเสียของทรัพยากรได้ทางหนึ่ง

โกลินทร์ รังสยาพันธ์ (2531 : 13-14) ได้สรุป บทบาทของครูที่สำคัญว่ามี 2 ประการ ในการที่จะทำให้การดำเนินกิจกรรมของชุมชนดีขึ้น ทำให้การพัฒนาชุมชนได้ผล กล่าวคือ

1. บทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิดในชุมชน ซึ่งครูสามารถปฏิบัติได้ดังนี้
 - 1.1 ช่วยกระตุ้น ริเริ่ม ชี้นำ และสร้างความสนใจแก่สมาชิกในชุมชน ในการที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ
 - 1.2 ช่วยวางโครงการ และแนะนำการจัดโครงสร้าง ระบบของการทำงาน
 - 1.3 ช่วยทำความเข้าใจในข้อความอันไม่กระจ่างแก่สมาชิก
 - 1.4 ช่วยเหลือให้ลดการโต้เถียงที่ไม่จำเป็น
2. บทบาทในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสามารถแยกเป็นบทบาทย่อย ๆ ได้ดังนี้
 - 2.1 เป็นผู้นำในการเสนอนวัตกรรมและวิธีการใหม่ ๆ (Inventor)
 - 2.2 เป็นผู้ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม (Organizer) หรือทำให้เกิดองค์กร เช่น กลุ่มสตรีแม่บ้าน ฯลฯ
 - 2.3 เป็นผู้ประสานความคิดความเข้าใจ เป็นตัวเชื่อม (Coordinator) ระหว่างสมาชิก เป็นผู้ช่วยเหลือติดต่อกับบุคคล หรือหน่วยงานภายนอก
 - 2.4 เป็นผู้ให้การศึกษา (Educator) เป็นผู้ให้ความรู้ความคิด การจัดฝึกอบรม จัดทัศนศึกษาหาความรู้
 - 2.5 เป็นผู้คอยกระตุ้นหรือยั่ว (Stimulator) เป็นผู้คอยกระตุ้น คอยเร่งเร้า ชักนำให้กำลังใจแก่คน หรือสมาชิกในชุมชนไม่ให้เฉื่อยชา ท้อถอย
 - 2.6 เป็นผู้คอยอำนวยความสะดวก (Facilitator) เช่น ให้อาคารสถานที่ของโรงเรียน ทรัพยากรสื่อสาร ขนส่ง ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า ครูเป็นผู้ที่สำคัญยิ่งในการปฏิบัติตามบทบาทดังกล่าวข้างต้นให้บรรลุผล เนื่องจากครู เป็นบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษา เป็นผู้ที่มีการติดต่อสัมพันธ์โดยตรงกับนักเรียนและชุมชน จึงทำให้ครูเป็นหัวใจสำคัญของการที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน และ เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะ ครูโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดและใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ครูเป็นผู้ที่มีความรู้สูง เมื่อเทียบกับชาวบ้านทั่ว ๆ ไปในสังคมชนบท ซึ่ง สุเทพ เชาวลิต (2528 : 7) กล่าวถึง บทบาทของครูในเขตชนบทว่า "ครูเป็นผู้นำชนบทที่สำคัญ เป็นผู้ที่มีความรู้ แจ่มชัดข่าวสารต่าง ๆ แก่ชาวบ้านได้ ชาวบ้านเดือดร้อนมักมาหาครู เพื่อขอคำปรึกษา ครูจึงเป็นที่เคารพรักของชาวบ้าน" คณะผู้จัดทำวารสาร เศรษฐกิจและสังคม (2531 : 38 - 42) ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูจำนวนหนึ่ง เกี่ยวกับบทบาทของครูประชาบาลกับการพัฒนาชนบท ผลการศึกษาปรากฏว่า ทุกคนมีความคิดเห็นสอดคล้องกันและมองบทบาทของครูมากไปกว่าเป็นผู้สอนหนังสือ ทุกคนมีความเห็นว่า การรับหน้าที่ในฐานะผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาชนบท เป็นสิ่งที่ครูควรจะทำและควรจะทำมากขึ้นเพื่อความเจริญของท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ นอกจากนี้ เมธี ยิลันธนานนท์ (2529 : 36-37) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูกับการพัฒนาชนบทยกจนไว้ว่า "ครูที่ทำงานในชนบทยกจนมักจะได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีความเสียสละ อุตุน พากเพียรและมีกุศลจิต ครูจึงต้องเป็นตัวอย่างในด้านการมีบทบาทในการให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชนและช่วยพัฒนาชุมชนนอกเหนือจากการสอนในชั้นเรียน" ดังนั้น ครูจึงเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้าน เศรษฐกิจและอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม การสาธารณสุข และการเมืองการปกครอง ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้คือ

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูด้าน เศรษฐกิจและอาชีพ

การพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพ ถือเป็น เรื่องสำคัญของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย เพราะเศรษฐกิจเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ครูเป็นผู้ที่สามารถช่วยชาคิบ้านเมืองในการพัฒนาชุมชนด้าน เศรษฐกิจและอาชีพได้หลายทาง โดยผ่านทางกระบวนการศึกษาที่โรงเรียน และด้วยตัวของครูเอง วิธีที่ครูสามารถช่วยในการพัฒนาชุมชนด้าน เศรษฐกิจและอาชีพ มีดังนี้

1. ให้ความรู้แก่นักเรียนที่ครูแต่ละคนต้องรับผิดชอบจนเต็มกำลังความสามารถ เพื่อให้เด็กเรียนมีพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกัน ก็ต้องเน้นทักษะในการทำงานต่าง ๆ ให้แก่นักเรียนให้มาก เมื่อนักเรียนจบการศึกษาแต่ละระดับจะได้มีความรู้

ได้มาตรฐาน และมีความสามารถในการทำงานอย่างมีคุณภาพ ทำให้ไม่เกิดความสูญเสียเปล่าทางการศึกษา

2. ส่งเสริมให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากที่สุด เช่น ปลูกผัก ทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ เพาะเห็ด ขายขนม หรือขายหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ทั้งนี้จะต้องไม่ให้เกิดผลกระทบ เทือนต่อการเรียนของนักเรียน

3. ส่งเสริมกิจกรรมสหกรณ์ร้านค้าในโรงเรียนอย่างจริงจัง โดยทั้งครูและนักเรียนร่วมมือกันจัดตั้งและดำเนินงานให้บังเกิดผลอย่างเต็มที่ สินค้าต่าง ๆ ที่นำมาขายนั้น นอกจากจะซื้อมาจากตลาดแล้ว นักเรียนอาจช่วยกันผลิตขึ้นแล้วนำมาขายในสหกรณ์ เช่น ผลิตผลจากการเกษตรของนักเรียน และผลิตผลจากงานคหกรรม เป็นต้น

4. ส่งเสริมการอบรมทรัพย์สินของครู และนักเรียน เพื่อสร้างนิสัยในการประหยัดและออม

5. ให้คำปรึกษาแนะนำ กระตุ้นเร่งเร้า หรือริเริ่มงานอาชีพใหม่ ๆ ให้แก่เยาวชน และประชาชนในท้องถิ่น

6. จัดฝึกอบรมอาชีพใหม่ ๆ ให้ประชาชนในท้องถิ่น โดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ๆ เช่น จากกรมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

7. ให้ความรู้และส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน โดยทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทั้งเยาวชนและประชาชนมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ รู้จักหลักโภชนาการที่ถูกต้อง การรักษาความสะอาด การวางแผนครอบครัว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนา เศรษฐกิจของครอบครัวและของชาติบ้านเมือง

8. ส่งเสริมการผลิตและการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการผลิต เพื่อพัฒนาคุณภาพของผลิตผลการเกษตรและผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมต่าง ๆ ตามแนวทางนี้ ครู อาจารย์ กระทำได้โดยการค้นคว้าวิจัยตามสายงานของแต่ละคนที่ศึกษาเล่าเรียนมา ซึ่งปัจจุบันนี้ จะพบว่า มีครู อาจารย์จำนวนไม่น้อยที่ได้ศึกษาค้นคว้าผลงานใหม่ ๆ เช่น คิดเครื่องมือช่วยในการเกษตร มังคัมผลไม้บางชนิดให้ออกผลได้ตลอดปี ปลูกแตงโมไม่มีเมล็ด และผสมเทียม สัตว์บางชนิด เป็นต้น (คณะอาจารย์ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา 2531 : 211 - 212)

การเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพของชุมชน ครู อาจจะเป็นทั้งผู้กระทำเองหรือเพียงแต่แนะนำและประสานงานขอความร่วมมือจากหน่วยงานและบุคคลอื่น ๆ ที่มีความรู้โดยตรง ซึ่งอาจจะเกิดประโยชน์คือประชาชนมากกว่าการที่ครูจะไปปฏิบัติเอง เพราะบางครั้งครูก็ขาดประสบการณ์หรือความชำนาญในสาขาวิชาเฉพาะบางอย่าง

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูด้านสังคมและวัฒนธรรม

ในการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนที่ครูอาศัยอยู่ เป็นสิ่งที่ครูสามารถทำได้ เมื่อครูเข้าไปอยู่ในชุมชนนั้น โดยการเข้าไปสำรวจและศึกษาชุมชนที่ตนเข้าไปอยู่ เพื่อให้ทราบถึงสภาพความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเป็นอยู่ให้เข้าใจเสียก่อน แล้วจึงดำเนินงานพัฒนาตามเป้าหมายของโรงเรียนและความต้องการของชุมชน ในการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม ครูอาจกระทำได้ดังนี้

1. ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีและร่วมมือในการส่งเสริมแนะนำกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรม ทั้งในและนอกโรงเรียน
 2. สร้างค่านิยมที่ถูกต้องแก่เยาวชนและประชาชนในท้องถิ่น
 3. เป็นตัวกลางประสานงานในความคิดริเริ่มพัฒนาสังคมในท้องถิ่น
 4. การสอนจริยธรรมต้อง เน้นในการฝึกปฏิบัติและการกระทำที่เป็นนิสัยให้แก่เด็ก
- (ทิพาพร วรรณประภา 2525 : 41)

นอกจากนี้ในการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม ครูและโรงเรียนอาจจะจัดบริการแก่ประชาชนได้ดังนี้

1. ทำประวัติท้องถิ่น บุคคลสำคัญ ปูนียสถาน ประเพณี นิทานและเพลงพื้นเมือง
2. จัดพิพิธภัณฑ์ นิทรรศการ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
3. จัดบริการอุปกรณ์ในพิธีต่าง ๆ
4. จัดกิจกรรมในเทศกาลต่าง ๆ ของท้องถิ่น (ลัดดา เสนาวงษ์ 2532 : 209)

การพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรมของครูดังกล่าว ครูจะสามารถปฏิบัติได้โดยสอดแทรกไปในขณะที่สอนนักเรียน และอีกประการหนึ่ง โดยการกระทำตนเป็นแบบอย่างให้นักเรียนและชุมชนประจักษ์ เพราะการพัฒนาสภาพสังคมและวัฒนธรรมโดยการให้ความรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรมนั้น "...จะช่วยประคองให้คนใช้ความรู้อย่างมีคุณแก่สังคม

เพราะจะเห็นได้ว่า ถ้าคนเรามีความรู้แต่ปราศจากคุณธรรมแล้วก็จะมุ่งเอาวัดเอาเปรียบสังคมเสมอ..." (หรรษศักดิ์ อาษาสุจริต 2531 : 42) ดังนั้น ครูจึงเป็นแบบอย่างที่จะสามารถอบรมบุคคลให้เป็นผู้ที่สามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขได้

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูด้านการสาธารณสุข

ในสังคมไทยปัจจุบันยังขาดคุณภาพชีวิตในส่วนที่ถือว่าเป็นมาตรฐานการครองชีพขั้นมูลฐาน (นิพนธ์ หันตเสวี 2531 : 37) และเครื่องชี้ภาวะสังคมได้ก็คือ การที่ประชาชนจะไม่เป็นโรคขาดอาหาร มีสภาพร่างกายที่แข็งแรง มีเครื่องนุ่งห่มหรือเครื่องใช้สอยตามความจำเป็นที่สะอาด ปลอดภัย มียารักษาโรคประจำท้องถิ่นในราคาที่เหมาะสม ดังนั้น กิจกรรมด้านการสาธารณสุขหรือที่เรียกว่าเป็นกิจกรรมด้านสาธารณสุขมูลฐาน ได้แก่ การรักษาสุขภาพ การส่งเสริมโภชนาการ การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม การจัดหาน้ำสะอาด การอนามัยแม่และเด็ก การวางแผนครอบครัว การเสริมภูมิคุ้มกันโรค การควบคุมโรคระบาดในท้องถิ่น การรักษาโรคง่าย ๆ ที่พบบ่อย ๆ และการจัดหายาไว้ใช้ในชุมชน (มีนุชา เขียวชะอม 2531 : 21) ครูจึงเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมกิจกรรมด้านนี้ โดยการเป็นผู้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัยแก่ชาวบ้าน ประสานงานกับหน่วยอนามัย โรงพยาบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการชักชวนให้ประชาชนไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคต่าง ๆ เข้าร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการอบรมอาสาสมัครสาธารณสุข เพราะครูเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพอยู่แล้ว ชาวบ้านก็จะให้ความร่วมมือยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การเกิดภาวะโรคขาดอาหาร ครูก็จะเป็นผู้สอนโภชนาการ สอนให้ประชาชนรู้ถึงอาหารชนิดต่าง ๆ ที่จะนำมาประกอบเป็นอาหารที่มีคุณค่า หรือจัดเตรียมหนังสือ เอกสารความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ การใช้ยาชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การให้บริการด้านการสาธารณสุขแก่ประชาชนในชุมชน ครูในชุมชนจะสามารถจัดบริการได้ในกรณีการให้ความรู้ขั้นพื้นฐาน การให้คำแนะนำปรึกษาทั่ว ๆ ไป รวมทั้งให้บริการด้านอาคารสถานที่ของโรงเรียนแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สาธารณสุขตำบล สาธารณสุขอำเภอ โค้มาใช้สถานที่เพื่อบริการด้านสาธารณสุขแก่ประชาชนในชุมชน

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูด้านการเมืองการปกครอง

ระบบการศึกษากับระบบการเมืองการปกครองจะต้องสอดคล้องต้องกัน กล่าวคือ การศึกษาช่วยพัฒนาการเมืองการปกครอง ในเวลาเดียวกัน การเมืองการปกครองก็ช่วยพัฒนาการศึกษา ดังนั้น บทบาทของครูในด้านนี้จึงมีความสำคัญ เพราะครูจะต้องจัดกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับระบบการเมืองการปกครอง ในขณะเดียวกันก็ต้องช่วยพัฒนาระบบการเมืองการปกครองให้มีความมั่นคงและก้าวหน้า เมื่อเป็นเช่นนี้ ครูจะต้องหาวิธีการเพื่อช่วยกันพัฒนาการเมืองการปกครองให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไป วิธีการที่ครูสามารถช่วยได้ เช่น

1. การให้ความรู้ความเข้าใจแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไปในระบบการเมืองการปกครองของประเทศ โดยเฉพาะระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. สึกัดให้เยาวชนในโรงเรียนรู้จักการนำรูปแบบการปกครองประเทศมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างในโรงเรียน เช่น การจัดตั้งสภานักเรียนนักศึกษา การเลือกผู้นำกลุ่ม และการแสดงความคิดเห็นในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น
3. เป็นตัวแทนของรัฐบาลในการเชิญชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิ์ใช้เสียงในการเลือกผู้แทนในระดับต่าง ๆ
4. สร้างค่านิยมให้แก่ประชาชนให้เห็นความสำคัญของการทำงานในระบบพรรคหรือระบบกลุ่ม
5. แนะนำประชาชนมิให้เห็นแก่อำภิสสินจ้างเวลาที่มีการเลือกผู้แทนระดับต่าง ๆ (คณะอาจารย์ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา 2531 : 210 - 211)

นอกจากนี้ ทิทาทร วรรณประภา (2525 : 41) ได้เสนอวิธีการที่ครูจะสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนด้านการเมืองการปกครอง ไว้ดังนี้

1. เป็นผู้นำท้องถิ่นในด้านการแนะนำให้เข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย
2. สอดแทรกและ เสริมสร้างนักเรียนให้รู้จักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง
3. สอนกลไกในการทำงานและระเบียบบริหารราชการให้นักเรียนได้เรียนรู้

4. จัดกิจกรรม เสริมแก่เยาวชนในท้องถิ่นและประชาชนในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย

5. ครู เป็นที่ปรึกษาสภาตำบล

6. ช่วยประสานงานระหว่างประชาชนกับหน่วยราชการ

การพัฒนาชุมชนค้ำคูณ การเมืองการปกครองของครูเท่าที่กล่าวมาหากครูสามารถทำได้สำเร็จ แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์ก็ตาม กล่าวคือ เพียงสามารถเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นอุปสรรคในการทำงานเป็นกลุ่มแบบประชาธิปไตยได้แล้ว การเลือกตั้งผู้แทนของปวงชนในการไปบริหารประเทศให้เจริญก้าวหน้าก็คงจะเป็นไปอย่างถูกต้องมีระบบ และได้ตัวแทนที่มีคุณภาพพอที่จะสามารถไปพัฒนาประเทศและระบอบการเมืองของประเทศให้มั่นคงและมีเสถียรภาพได้

จะเห็นว่า ครูและโรงเรียนประถมศึกษามีส่วนที่จะพัฒนาชุมชนได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และอื่น ๆ โดยเฉพาะชุมชนชนบท ครูเป็นบุคลากรที่มีจำนวนมากที่สุดในจำนวนเจ้าหน้าที่อื่นใดของรัฐดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้น การที่ครูจะเข้าไปทำการสอนและปฏิบัติงานพัฒนาอื่น ๆ ในชุมชน จึงควรคำนึงถึงบทบาทและหน้าที่ของตน และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การปรับตัวให้เข้ากับชีวิตในชุมชนหรือสังคมชนบท ซึ่งวิธีการที่ครูจะสามารถปรับตัวสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนั้น อาจกระทำได้โดยการหาเวลาศึกษาและสำรวจชุมชนที่ตนเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ เพื่อจะได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของชุมชน ทั้งในเรื่องที่เป็นประโยชน์และข้อปัญหา ทั้งนี้เพราะ "...ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น เราต้องไม่ถือว่าจะใช้วิธีการเป็นแบบธรรมเนียมน้อยอย่างเดียวกัน (Uniformity of Approach) เสมอไป สิ่งที่จะกำหนดวิธีการคือ สภาพของสังคมที่ชุมชนนั้นเป็นอยู่ วิธีการที่ได้ผลในชุมชนหนึ่งอาจจะไม่ได้ผลเลยในอีกชุมชนหนึ่ง..." (จิรพรพรณ กัญจนจิตรว 2530 : 25)

ดังนั้น ครูจึงควรมีความรู้พื้นฐานในการศึกษาและสำรวจชุมชน ตลอดจนวิธีการพัฒนาชุมชนพอสมควร ทั้งนี้ เนื่องจากครูเป็นผู้ที่มีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เพราะครูสามารถเพิ่มพูนความรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ได้ เช่น การลบล้างความเชื่อเกี่ยวกับโชคลางไสยศาสตร์ การสอนให้รู้จักพึ่งตนเอง การสร้างแรงจูงใจให้ประชาชน เกิดความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ

โดยไม่ทอดทิ้งหรือหมดอาลัยในชีวิต ครูช่วยให้ประชาชนรู้หนังสือ มีความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพ รู้จักป้องกันและรักษาสุขภาพอนามัย รู้จักบริโภคอาหารที่มีคุณค่า สามารถจัดการบ้านเรือนและครอบครัวได้อย่างเหมาะสม รู้จักรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ก้าวหน้า รวมทั้งสามารถปฏิบัติคนให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองของประเทศได้ การพัฒนาชุมชนทุกรูปแบบ ครูจะสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น ถ้ามีการประสานงานและร่วมมือกับสถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน หรือใช้ร่วมกับวิธีการและมาตรการอื่น ๆ ในลักษณะที่มีการผสมผสานกันอย่างดี

ปรัชญา แนวความคิด และหลักการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญา แนวความคิด และหลักการที่สอดคล้องเอื้ออำนวย และเป็นไปในแนวทางเดียวกันในอันที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การสาธารณสุข และการเมืองการปกครองด้วยพลังของประชาชนในชุมชนนั้น เป็นหลัก และด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานนอกชุมชนทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน โดยมี เป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การพัฒนาคนในชุมชนให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมอันจะส่งผลไปถึงความสำเร็จของการพัฒนาประเทศต่อไป ซึ่งปรัชญา แนวความคิด และหลักการพัฒนาชุมชนนั้นพอสรุปได้ดังนี้

1. ปรัชญาการพัฒนาชุมชน

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนมีรากฐานมาจากความเชื่อในค้ำมนุษย์ ในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และศักยภาพของมนุษย์ ซึ่งพอสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญ และมีความ เป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมและอย่างบุคคลมีเกียรติในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ผู้หนึ่ง
2. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ
3. บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้วย่อมมีความสามารถที่จะ เรียนรู้ เปลี่ยนแปลง ทรนคนะ ประพฤติปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้

4. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำ และความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ ถ้าพลังที่ซ่อนเร้นนี้ได้รับการพัฒนา

5. การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้าน เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ (นิรุก โสยบูล 2521 : 17 - 18)

จากปรัชญาขั้นมูลฐานข้างต้นจะเห็นว่า หลักปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนั้นมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ประการแรก ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความศรัทธาในตัวเองว่า เป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาส การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลทั้งสิ้น ถ้าหากมองข้ามในเรื่องการพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีทรัพยากรที่ถูกต้องทาง และมีขีดความสามารถสูงขึ้น

ประการที่สอง การพัฒนาชุมชนก็คือ ความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม การมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำค่าสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชนนั้น เป็นเรื่องที่อารยะสังคมพึงยึดมั่น

ประการสุดท้าย ความไม่รู้ ความถือดี และการใช้กำลังบังคับ เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การใช้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็จะต้องยึดหลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่ม เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มจะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็วที่สุด (พัฒน์ บุญรัตพันธุ์ 2517 : 1 - 2)

จากหลักปรัชญาข้างต้น วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532 : 20) ได้เขียนเพิ่มเติมเป็น 7 ประการโดยย่อดังต่อไปนี้

1. ความศรัทธาอย่างแรงกล้าในตัวคนที่ว่า คนเป็นทรัพยากรที่ประเสริฐมีค่าและสำคัญที่สุด (human-centered development)

2. ความศรัทธาและเชื่อมั่นในตัวคนที่ว่า คนเป็นสัตว์โลกที่พัฒนาได้ดีที่สุด
(highest potential development animal)

3. ความสมดุลของการพัฒนา (balanced development)

4. ความยุติธรรม (justice)

5. หลักประชาธิปไตย (democracy)

6. การรวมกลุ่ม (grouping)

7. การศึกษา (education)

ด้วยหลักปรัชญาดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองในการพัฒนาประเทศนั้น การพัฒนาชุมชนนับได้ว่ามีส่วนช่วยอย่างสำคัญมากที่จะก่อให้เกิดพลังและความมั่นคงขึ้นในชุมชน โดยทั่วไปแล้วการพัฒนาชุมชนเป็นการร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนในการพัฒนาประเทศ ซึ่งโดยสาระสำคัญแล้ว การพัฒนาชุมชนนั้นมีรากฐานมั่นคงมาจากปรัชญาที่ลึกซึ้ง ที่เห็นเด่นชัดก็คือ การมีความศรัทธาและความเชื่อในตัวมนุษย์ที่ว่า คนเราทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจน ค่าต่อการศึกษาเพียงใด ก็ยังมีพลังและความสามารถที่จะปรับปรุงวิถีการดำรงชีวิตของตน ให้มีมาตรฐานสูงขึ้น ถ้าหากมีโอกาสและมีการนำทรัพยากรที่ถูกต้อง หลังซ่อนเร้นจะถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ อันเป็นการให้ความสำคัญแก่บุคคลซึ่งจะสำเร็จได้ด้วยการให้การศึกษา มีการร่วมกันทำงาน เป็นกลุ่ม การพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และมีความสำคัญคือชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ ช่วยลดช่องว่างและก่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้นในสังคม

2. แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน

แนวความคิดในการพัฒนาประเทศมีหลายรูปแบบ แต่แนวความคิดรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญแก่คนชนบทที่ต้องการพัฒนาในด้านตัวคนและชุมชนชนบทให้ดีขึ้น คือ แนวความคิดในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากปรัชญาหรือความเชื่อในคุณค่าของมนุษย์และทรัพยากรต่าง ๆ

สำหรับแนวความคิดมูลฐานของการพัฒนาชุมชน พอจำแนกออกได้ดังต่อไปนี้

1. การช่วยตนเอง และการให้การช่วยเหลือเพื่อให้สามารถช่วยตนเองได้ กล่าวคือ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องคิดช่วยตนเองก่อนในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตน ทั้งในรูปแรงงาน วัสดุ และทรัพย์สิน เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตน รัฐบาลจะให้การสนับสนุนทาง วิชาการและเงินพอสมควร ถ้าหากเกินขีดความสามารถของประชาชนในท้องถิ่น
2. การพัฒนาชุมชน เป็นพัฒนาการชนบทสมบูรณ์แบบ โดยที่ปัญหาสังคมชนบทมี ขอบเขตกว้างขวาง และปัญหาหนึ่ง ๆ มักจะเชื่อมโยงไปยังปัญหาอื่น ๆ เสมอ ซึ่งไม่อาจ แก้ไขได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้น จึงต้อง ดำเนินการแก้ไขโดยวิธีต่าง ๆ กัน และเข้าดำเนินการแก้ไขทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับปัญหา พร้อมกันไปในรูปแบบของโครงการหรือแผนการดำเนินงานที่กำหนดไว้ เพื่อการแก้ปัญหาดังกล่าว
3. การพัฒนาชุมชน เป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่นชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศ หมายความว่า กิจกรรมด้านการพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชน ในชนบทจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นกำลังสำคัญและเป็นรากฐานที่ค้ำจุนนโยบายชาติ การ สนับสนุนที่ได้รับนี้ก็คือ การสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านวัตถุ และกำลังคน (ปรีชา เศรษฐบุตร 2527 : 11-12)

นอกจากนี้ แซนเดอร์ (Sanders อ้างถึงในสนามจิตร สุคนธ์ทรัพย์ 2525 : 140-141) ได้เสนอแนวความคิดในการกำหนดวิธีการพัฒนาชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. แนวความคิดที่ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการ (Process) โดยมีระบบ ขั้นตอนและดำเนินงานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ซึ่งการดำเนินงานต้องทำให้ครบขั้นตอนและ เมื่อ ครบวัฏจักรหรือวงจรหนึ่งของการดำเนินงานแล้วก็จะนำไปสู่การเริ่มวงจรใหม่ต่อไป เนื่องจาก ในการดำเนินงานตลอดจนกระบวนการพัฒนาแบบนี้ได้เน้นในเรื่องการมีส่วนร่วมของคนไว้ด้วย
2. แนวความคิดที่ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นวิธีการ (Method) ตามแนวความคิด นี้ถือว่าการพัฒนาชุมชน เป็นวิถีทางหรือเครื่องมือ (Means) ที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง (ends)ตามที่กำหนด ในการดำเนินการมุ่งที่จะใช้วิธีการขจัดปัญหาของชุมชน เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่ระบุไว้

3. แนวความคิดที่ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นความเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลง (Movement) โดยจะต้องมีอุดมการณ์ที่ชัดเจนไว้อย่างแน่นอน ซึ่งการดำเนินการให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายนี้มักจะแฝงไปด้วยความมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ มีการรวมพลังความคิดและการกระทำ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ชุมชนมีทัศนคติไม่ตัวอย่างรุนแรง และเพื่อให้การพัฒนาแนวนี้ประสบความสำเร็จจะต้องวางรูปแบบที่เป็นระบบ เพื่อไม่ให้ใช้พลังชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างไม่ถูกต้องทิศทาง

4. แนวความคิดที่ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นแผนงานหรือโครงการ (Program) ผู้ที่ยึดแนวความคิดนี้จะ เน้นกำหนดโครงการ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือไปสู่จุดหมายที่ต้องการ โดยจะต้องมีโครงการ ซึ่งกำหนดกิจกรรมเฉพาะ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จะเห็นว่า แนวความคิดในการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องการหาวิธีที่จะจัดปัญหาในชุมชน โดยมีการกำหนด เป้าหมายและทิศทางไว้แล้ว ซึ่งอาจมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันออกไป แต่วิธีการเหล่านี้มุ่งจะพัฒนาคน ให้คนช่วยเหลือตนเอง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เนื่องจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชนให้ความสำคัญในการที่จะพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ชนบท เพื่อที่จะพัฒนาประชาชนในชนบทให้มีความเข้มแข็งและเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนของคนทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง โดยความร่วมมือของหน่วยราชการและเอกชนในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน (กรมการพัฒนาชุมชน กองส่งเสริมและเผยแพร่ 2526 : 1 - 2) วิธีนี้จึงน่าจะเป็นแนวทางพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ เพราะการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นการเสริมสร้างรากฐานความมั่นคงให้แก่ประเทศและเป็นการปูพื้นฐานอันสำคัญยิ่งในการพัฒนาทุกด้าน (บุญศรี แก้วคำศรี และมนตรี ขอรัดน์ 2530 : 16) ดังนั้นรัฐบาลจึงได้กำหนดให้การพัฒนาชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ซึ่งในแผนดังกล่าวได้บรรจุแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชนชนบทไว้ และยังคงใช้เป็นหลักการพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน โดยเนื้อหาของการพัฒนาสรุปได้ ดังนี้คือ

1. การพัฒนาด้านวัตถุคือ การสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนในสิ่งที่เห็นชัดแจ้ง เช่น การส่งเสริมระบบการชลประทาน ระบบการขนส่ง การคมนาคม

2. การพัฒนาด้านจิตใจคือ การสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนโดยการให้การศึกษาอบรมประชาชน ซึ่งเป็นส่วนประกอบอันสำคัญของชุมชนในรูปของการให้การศึกษาที่เป็นทางการ

และที่ไม่เป็นทางการแก่บุคคล เพื่อที่จะให้บุคคลเหล่านี้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ เป็นกำลังสำคัญ ในการพัฒนาประเทศต่อไป (ชนิศา รัชพลเมือง 2526 : 117)

ดังนั้น การพัฒนาชุมชนชนบท จะต้องดำเนินการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและด้าน บุคคลไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรด้านบุคคลเพื่อให้มีคุณภาพเพื่อที่จะได้มีความรู้ ความสามารถที่จะนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์นั้นคือ การให้การศึกษา เมื่อ การศึกษามีบทบาทในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงเป็นผลให้การศึกษาสอดคล้องเป็นปัจจัย หนึ่งของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเสมอมา ทั้งนี้เพราะ "การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ที่อาจส่งเสริมหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ ของสังคมได้" (อุทัย บุญประเสริฐ 2525 : 31) ดังนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการจัดการศึกษาแก่ชุมชน โดยเฉพาะ โรงเรียนและบุคลากรในโรงเรียน จึงควรจะให้ความสนใจในเรื่องของการพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้น เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนต่อไป

3. หลักการพัฒนาชุมชน

การปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ประชาชนในทางเศรษฐกิจ สังคม การสาธารณสุข และการเมือง จำเป็นต้องอาศัยหลักการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาทดลอง ปฏิบัติในหลายแห่งหลายประเทศมาแล้ว ซึ่งในการพัฒนาชุมชนนั้นได้มีผู้รู้กล่าวถึงหลักการพัฒนา ชุมชนไว้ คือ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525 : 88 - 91) ได้กล่าวถึง หลักการพัฒนาชุมชนว่า ต้องใช้หลักการช่วยกันคิด (Non-Directive Approach) ควบคู่ไปกับหลักการอื่น ๆ อีก 6 ประการ เพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น คือ

1. หลักการช่วยตนเองในการช่วยเหลือจากภายนอกควรช่วยเพียงเพื่อให้ช่วยตนเองได้เท่านั้น

2. หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเน้นว่า ผู้มีส่วนร่วมต้องมาจากทุกชั้นวรรณะ เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสพัฒนาตนเอง

3. หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน ให้ทุกคนมีสิทธิ์มีเสียงเท่าเทียมกัน

4. หลักการใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น

5. หลักความเข้าใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงไม่ไปกระทบกระเทือนจิตใจ หรือก่อให้เกิดความขัดแย้ง และสามารถใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลง

6. หลักการประ เมิณผล

องค์การสหประชาชาติ (อ้างถึงใน จีรพรรณ กาญจนจิตรรา 2530 : 10 - 11) ได้กำหนดหลัก 10 ประการในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

1. ในการพัฒนาชุมชนถือว่าบรรดากิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชนนั้น เพื่อชุมชนโครงการแรกในการที่จะดำเนินการนั้นจะต้องริเริ่ม โครงการให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน
2. การพัฒนาชุมชน เป็นการที่จะทำให้ความเป็นอยู่ในท้องถิ่นในชนบทดีขึ้นกว่าเดิมที่เคยเป็นอยู่
3. การเปลี่ยนแปลงท่าทีและทัศนคติของประชาชนนั้นมีความสำคัญเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ
4. มีวัตถุประสงค์มุ่งที่จะให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างมากในกิจกรรมของชุมชนนั้น
5. การพัฒนาชุมชนจะต้องยึดหลักที่จะใช้การกระตุ้น ใช้วิธีการที่จะแสดงให้เห็นปรากฏแก่ผู้นำชุมชนในท้องถิ่น และฝึกรอบรมบรรดาผู้นำชุมชนในท้องถิ่นไม่ว่าจะมีโครงการใดก็ตาม
6. ผู้ดำเนินงานพัฒนาชุมชนจะต้องมีความเชื่อ ให้การยอมรับนับถือต่อบทบาทของสตรีและเยาวชนที่จะช่วยกันร่วมในโครงการซึ่งสตรีและเยาวชนก็เป็นกลุ่มผู้นำท้องถิ่น
7. โครงการช่วยเหลือตนเองของชุมชน ถ้าจะให้เกิดผลได้อย่างเต็มที่แล้วจะต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างจริงจังจากรัฐบาล
8. รัฐบาลจะต้องมีนโยบายแน่นอน มีการบริหารที่รู้ความเป็นระเบียบโดยเฉพาะ มีการบรรจุคนฝึกรอบรมคน มีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและในระดับชาติ ตลอดจนกระทั่งมีการวิจัยและประ เมิณผล เพื่อความสำเร็จ โดยส่วนรวมของการพัฒนาชุมชน

๙. ให้องค์การอาสาสมัคร องค์กรเอกชน เข้าร่วมมีส่วนร่วมช่วย ในงานพัฒนาชุมชนด้วย

10. การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องถือว่า ความเจริญก้าวหน้าทาง เศรษฐกิจและสังคมในระดับท้องถิ่นทั่ว ๆ ไป จะต้องมีความก้าวหน้าคู่ขนานกันไปกับความก้าวหน้าหรือการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมในระดับชาติ

สำหรับประเทศไทย กรมการพัฒนาชุมชน (ม.ป.ป. : 1 - 2) ได้วางหลักการพัฒนาชุมชนที่ใช้เป็นหลักการสำคัญในปัจจุบันไว้ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ปลุกฝังความเชื่อมั่นในการช่วยตนเองและการทำงานร่วมกัน แต่เดิมการช่วยเหลือประชาชน ฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้หยิบยื่นให้ทำให้เกิดความเคยชิน ไม่มีการแข่งขันร่วมแรงร่วมใจกันอย่างจริงจัง ไม่มีการชี้แนวทางให้คนรู้จักร่วมมือกัน ประชาชนมีหน้าที่คอยความช่วยเหลือจากรัฐบาลแต่เพียงอย่างเดียว ขาดความคิดริเริ่ม จะต้องพยายามปลุกฝังความรู้สึกรู้สึกของคนให้เชื่อมั่นในการช่วยตนเองและการทำงานร่วมกันให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน

2. ยึดการมีส่วนร่วมของประชาชน งานพัฒนาชุมชนจะต้องยึดเอาการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก กล่าวคือ ต้องให้ประชาชนทราบ เข้าใจ และร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้เขาสำนึกว่าเป็นงานของเขาไม่ใช่งานของรัฐบาล แต่รัฐบาลเข้ามาช่วยในการดำเนินงานเท่านั้น

๓. ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด งานพัฒนาชุมชน เป็นงานที่ต้องพยายามใช้กำลังทรัพยากรของชาวบ้านหรือของประชาชนให้มากที่สุด ผลงานพัฒนาชุมชนขั้นแรกควรจะเกิดจากการดัดแปลงแก้ไขและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในหมู่บ้านให้เป็นประโยชน์ แล้วค่อยนำความช่วยเหลือจากภายนอกเข้าไปทีหลัง โดยตระหนักว่า หลังอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านนั้นหาอยู่ที่แห่งใดไม่ หากแต่อยู่ในหมู่บ้านนั่นเอง

4. รัฐบาลให้ความสนับสนุนทางด้านวิชาการและวัสดุ การพัฒนาที่จะให้ผลดีที่สุดและถาวรที่สุด ควรเกิดจากความต้องการของชุมชนร่วมกัน ผสมผสานกับการสนับสนุนของรัฐ ในส่วนที่ เกินขีดความสามารถของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการและวัสดุ ทั้งนี้จะต้อง เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้

นอกจากนี้ สนานจิตร สุคนธ์ทรัพย์ (2525 : 147) ได้สรุปหลักบางประการของการพัฒนาชุมชนที่สำคัญคือ

1. การพัฒนาชุมชนต้องเน้นความร่วมมือระหว่างชุมชนกับรัฐบาล โดยรัฐบาลมีบทบาท เป็นผู้สนับสนุน ส่วนประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติ
2. การพัฒนาชุมชนต้องเน้นหลักการให้ประชาชนช่วยตนเอง
3. การพัฒนาชุมชนจะต้องยึดหลักการกระตุ้นหรือให้การศึกษาแก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความคิดริเริ่ม
4. การพัฒนาชุมชนจะต้องดำเนินการให้ควบคู่กันไปทั้งการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจ
5. การพัฒนาชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือและประสานงานกันระหว่างหน่วยงานของรัฐและ เอกชนที่มีพื้นที่ปฏิบัติงานอยู่ในแหล่ง เดียวกันและมีกิจกรรมที่สัมพันธ์กัน
6. การพัฒนาชุมชนจะต้องทำอย่างเป็นกระบวนการคือ มีขั้นตอนและขั้นตอนต่าง ๆ ต้องสัมพันธ์กัน
7. การพัฒนาชุมชนจะต้องนำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงตามแผนที่วางไว้
8. การพัฒนาชุมชนจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

จากหลักการทั้งหลายของการพัฒนาชุมชน ตลอดจนปรัชญาและแนวความคิดที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดอาจสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่พยายามที่จะ เปลี่ยนแปลงแนวความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยร่วมมือกันพัฒนาให้ชุมชนของตนเป็นชุมชนที่ดีและมีความรักชุมชนของตน ทั้งนี้ เนื่องมาจากประเทศกำลังพัฒนามักจะมีปัญหาร่วมกันอยู่ คือ ปัญหาเรื่องการศึกษา ปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัย ปัญหาความยากจน เป็นต้น จึงต้องมีการพัฒนาและแก้ปัญหาดังกล่าว ให้หมดสิ้นไป เป้าหมายที่การพัฒนาชุมชนต้องการจะพัฒนาให้เจริญก็คือ การพัฒนาตัวบุคคล อันหมายถึงการกระทำใด ๆ ก็ตามที่ ทำให้บุคคลมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดขึ้น หรือทำให้คนเป็นคนที่มีความรู้ แม้ว่าการพัฒนาชุมชนจะมุ่งเอาการพัฒนาคน เป็นประการสำคัญก็ตาม การพัฒนาทางวัตถุก็มีความจำเป็นอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน เช่น การสร้างถนน โรงพยาบาล โรงเรียน เป็นต้น ซึ่งต้องพัฒนาพร้อมกันไปตามความจำเป็น แต่ถือเป็นเพียงผลพลอยได้จากการที่คนได้รับการพัฒนาแล้วจึงเกิดความคิดตัดสินใจในการที่ให้ได้ว่าซึ่งวัตถุที่ขาดแคลนอยู่นั้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการมุ่งไปยังประชาชน โดยผ่านกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชนและกระบวนการรวมกลุ่ม เป็นประการสำคัญ ประการหนึ่ง เพราะพลังสำคัญที่จะบันดาลให้การพัฒนาบรรลุผลสำเร็จนั้นอยู่ที่ตัวประชาชน และตามหลักปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ประชาชนเป็นทรัพยากรที่มีพลังความสามารถ ซ่อนเร้นอยู่ในและสามารถนำเอาพลังเหล่านี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ หากได้รับการพัฒนาโดยผ่านกระบวนการที่ถูกต้องดังกล่าวคือ การให้การศึกษาและการรวมกลุ่ม และเหนือสิ่งอื่นใดการที่จะบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน ในด้านเศรษฐกิจและอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม การสาธารณสุข และการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องมีความรู้ความเข้าใจในปรัชญาแนวความคิดและหลักการของการพัฒนาชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะได้จากประสบการณ์ในการลงมือทำด้วยตนเอง

การส่งเสริมการพัฒนาชุมชนโดยการประกวดหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น

การประกวดหมู่บ้านพัฒนาดีเด่นอาจจะดูเป็นเรื่องเล็ก ๆ ไม่เป็นที่สนใจยกเพียงในวงการพัฒนาและวงวิชาการมากนัก แต่สำหรับการทำงานของนักพัฒนาในส่วนราชการแล้ว โครงการนี้ ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการทำงานที่สำคัญมากที่สุดทีเดียว ปรากฏว่า หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีโครงการพัฒนาลงไปในระดับหมู่บ้านได้จัดให้มีการประกวดหมู่บ้านดีเด่นแทบทั้งสิ้น เช่น การประกวดหมู่บ้านพัฒนา โดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย การประกวดหมู่บ้านหลักการเกษตร ซึ่งมีกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้รับผิดชอบ การประกวดหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) โดยส่วนกิจการพลเรือน กองอำนวยการกลางร่วมรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) การประกวดหมู่บ้านชุมชนตัวอย่างในด้านความร่วมมือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีสำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข เป็นผู้รับผิดชอบ ฯลฯ

จุดเริ่มต้นของการประกวดหมู่บ้าน เริ่มมาตั้งแต่ปี 2513 โดยเลขาธิการองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียอาคเนย์ (SEATO) เสนอให้รัฐบาลโดยผ่านกระทรวงการต่างประเทศว่า ยินดีจะให้การสนับสนุนในกิจกรรมที่มีลักษณะ เป็นการช่วยส่งเสริมและชมเชยประชาชนในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ได้ร่วมกันดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านกันอย่างมีประสิทธิภาพ ต่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และได้เสนอแนะให้ทางราชการทำโครงการจัดประกวดหมู่บ้าน

ในพื้นที่โครงการพัฒนาชุมชน (Model Community Development Village-of-the-year Award Programme) 17 และยังให้เงินสนับสนุนเพื่อเป็นรางวัลแก่หมู่บ้านที่ชนะเลิศการประกวดเป็นเงิน 1,000 เหรียญสหรัฐ นอกจากนี้ทาง SEATO ยังเป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์ของการประกวดดังนี้คือ

1. เพื่อเป็นการรวบรวมทรัพยากรของหมู่บ้านทั้งในด้านกำลังคน ที่ดิน น้ำ วัสดุ และความชำนาญให้ต่อร้างไว้อย่างมีประสิทธิภาพในการพัฒนา ซึ่งจะยกระดับการครองชีพในหมู่บ้าน
2. เพื่อก่อให้เกิดน้ำใจของการแข่งขันในหมู่บ้านและชุมชนของประเทศในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนและชนบท
3. เพื่อกระตุ้นความตื่นตัวที่จะพัฒนาในหมู่บ้านชนบท
4. เพื่อเสริมสร้างและกระชับบรรยากาศแวดล้อมที่จะต่อต้านการบ่อนทำลายและก่อกวนความสงบในชุมชนชนบท
5. เพื่อสร้างสัมพันธภาพระหว่างรัฐบาล และประชาชนให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น และอำนวยความสะดวกกัน

การประกวดหมู่บ้านในระยะแรก กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ดำเนินการกำหนดกฎเกณฑ์การประกวดและการตัดสิน ซึ่งมีหลักเกณฑ์คือ คุณสมบัติของบ้านประกวดเอาไว้คือ ต้องเป็นหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาตำบล มีประวัติการพัฒนาต่าง ๆ เป็นอย่างดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสะอาด มีการส่งเสริมอาชีพดีเด่น มีการรวมกลุ่มต่าง ๆ ที่ถาวร และมีการปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนการพิจารณาตัดสินนั้นทางอำเภอจะเป็นผู้คัดเลือกหมู่บ้านแล้วรายงานไปถึงจังหวัด และจังหวัดจะรายงานไปยังกรมการพัฒนาชุมชน โดยผู้พิจารณาในขั้นสุดท้ายคือ อธิบดีกรมพัฒนาชุมชน ต่อมาหลักเกณฑ์ในการพิจารณาได้พัฒนาขึ้น เพื่อให้สามารถวัดระดับ "การพัฒนา" โดยมีการกำหนด คะแนนและแบ่งตามหลักเกณฑ์ เอกกิจกรรม ส่วนการตัดสินได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ตัดสิน จากอธิบดีกรมพัฒนาชุมชนเพียงคนเดียว เป็นคณะกรรมการตัดสินโดยประกอบด้วยส่วนราชการต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันก็คือตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามประเภทของการประกวด อย่างไรก็ตาม ในช่วงแรกของการประกวดหมู่บ้านนี้ยังไม่เป็นกิจกรรมที่ศึกษากันนัก การคัดเลือกหมู่บ้านยังคงเป็นหน้าที่ของหน่วยราชการ แม้ว่าจะมีหลักเกณฑ์ในการตัดสินที่ซับซ้อน แต่การตัดสินยังคงอาศัยภาพรวมการพัฒนาหมู่บ้านทั่ว ๆ ไป

ในปี 2525 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีแผนพัฒนาชนบทยากจน ได้รับการบรรจุไว้ในแผนการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การประกวดหมู่บ้านได้กลายเป็นกิจกรรมสำคัญของหน่วย
ราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบในระดับหมู่บ้าน กิจกรรมการประกวดหมู่บ้านซึ่งรับผิดชอบโดย
กระทรวงมหาดไทย ได้เปลี่ยนขั้นตอนการประกวดใหม่ส่งผลให้มีการประกวดกันตั้งแต่ระดับ
ตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงการแข่งขันประกวดในระดับเขต ตามเขตการพัฒนาของกรมการพัฒนา
ชุมชน กระทรวงมหาดไทย การประกวดจึงเป็นกิจกรรมที่หมู่บ้านทุกหมู่บ้านต้องเข้าไป
เกี่ยวข้อง และเข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีของชาวบ้านในทุก ๆ หมู่บ้านด้วย ทั้งนี้เพราะทุก
หมู่บ้านต้องมีการเตรียมประกวดทั้งสิ้น เป็นหน้าที่ของทางราชการที่จะค้นหาหมู่บ้าน "พัฒนา"
(กรมการพัฒนาชุมชน เอกสารอัดสำเนา 2532 : 1 - 2)

การประกวดหมู่บ้านพัฒนาตามโครงการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับเขต ประจำปี
2530 - 2531 (กรมการพัฒนาชุมชน เอกสารอัดสำเนา 2530 : 1-4) มีเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้คือ

โครงการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับเขต ประจำปี 2530 - 2531

1. หลักการและเหตุผล

กระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินการพัฒนาชนบทตามแนวนโยบายของรัฐบาล ที่มุ่งให้
ประชาชนในชนบทได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน และสร้างพลังการพัฒนาของชาวบ้าน
ให้เพิ่มขึ้น แล้วนำพลังที่เป็นความสามารถของชาวบ้านไปสู่การพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม
การเมือง และการปกครองให้พัฒนาก้าวหน้าโดยเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประสิทธิภาพของ
องค์กรประชาชนอื่น เป็นการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน และเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่
ร่วมกันอย่างผาสุกตลอดไป

โครงการประกวดหมู่บ้านพัฒนาสามารถระดมการพัฒนาของชาวบ้าน เพื่อการพัฒนา
ชุมชนได้อย่างจริงจัง และยังสามารถสร้างเสริมกำลังใจแก่ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่นในหมู่บ้าน
ให้มีความกระตือรือร้น มีความภาคภูมิใจในผลงานการพัฒนาจนได้รับรางวัลและพร้อมทั้ง เป็น
แบบอย่างของความสามัคคี ความอดสุภาพวิริยะ ความร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาหมู่บ้านอัน เป็น
ความสำเร็จของชุมชน

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในชนบทได้ตระหนักและเกิดความกระตือรือร้นในอันที่จะปรับปรุงชุมชนในท้องถิ่นของตนให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยการร่วมแรงร่วมใจกันนำทรัพยากรของท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ เพื่อความผาสุกของประชาชนโดยส่วนรวม

2.2 เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักช่วยตัวเอง และเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่ประชาชน โดยการร่วมกันทำงาน เป็นกลุ่มหรือเป็นองค์กรของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

2.3 เพื่อสร้างเสริมความมั่นใจในแนวทางการพัฒนาหมู่บ้าน โดยประชาชนเป็นสิ่งที่รัฐบาลยอมรับ

2.4 เพื่อเสริมสร้างให้มีการพัฒนาทั้งด้านจิตใจ ความรู้ ความสามารถ ความรับผิดชอบต่อชุมชน ควบคู่กับทางวัตถุ โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน

2.5 เพื่อให้ผลการพัฒนาที่ประชาชนได้ดำเนินการไปแล้วนั้น เป็นการแสดงถึงขีดความสามารถที่ไม่เหมือนกัน ชุมชนใดมีขีดความสามารถสูง เราก็ต้องการขยายผลการดำเนินงานออกไปสู่หมู่บ้านในชุมชนอื่นหรือเป็นแบบอย่าง que หมู่บ้านอื่นสามารถนำไปเป็นแนวทางศึกษาได้

3. คุณสมบัติหมู่บ้านที่เข้าประกวด

3.1 ประชาชน ผู้นำท้องถิ่น และคณะกรรมการหมู่บ้าน มีความสมัครใจ และต้องการสมัครเข้าร่วมการประกวด

3.2 ประชาชนและผู้นำในหมู่บ้านมีความกระตือรือร้นร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นของตนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ด้วยความสามารถและเสียสละในการปฏิบัติงาน

3.3 มีการพัฒนาหมู่บ้านเป็นลำดับตามแผนพัฒนาหมู่บ้าน คำบล

3.4 ประชาชนมีความขยันหมั่นเพียร มีความสามัคคี ยึดมั่นในคุณธรรม และแบ่งกันไปประกอบกิจกรรมในทางที่ดีต่อชุมชน

3.5 เป็นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อม และบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อยและถูกสุขลักษณะ

4. หลักเกณฑ์ในการคัดเลือก

4.1 การพิจารณาคัดเลือกการประกวดหมู่บ้าน ได้เน้นการประสานการทำงานของ 5 กระทรวงหลัก ดังนั้นการพิจารณาจึงยึดแนวทางหลักเกณฑ์ โดยแบ่งเป็น 6 หมวด คือ

4.1.1	หมวดกิจกรรมกระทรวงมหาดไทย	100 คะแนน
4.1.2	หมวดกิจกรรมกระทรวงสาธารณสุข	100 คะแนน
4.1.3	หมวดกิจกรรมกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	100 คะแนน
4.1.4	หมวดกิจกรรมกระทรวงศึกษาธิการ	100 คะแนน
4.1.5	หมวดกิจกรรมกระทรวงอุตสาหกรรม	100 คะแนน
4.1.6	หมวดกิจกรรมวิธีการพัฒนา	100 คะแนน

4.2 คณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกการประกวดหมู่บ้านพัฒนา ระดับเขตประจำปี ประกอบด้วยผู้แทนจาก 5 กระทรวง ดังต่อไปนี้

4.2.1	ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย	เป็นประธานกรรมการ
4.2.2	ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข	เป็นกรรมการ
4.2.3	ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	เป็นกรรมการ
4.2.4	ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ	เป็นกรรมการ
4.2.5	ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม	เป็นกรรมการ
4.2.6	ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาชุมชน เขต	เป็นกรรมการและเลขานุการ

5. วิธีการคัดเลือกหมู่บ้านที่เข้าประกวด

5.1 ระดับจังหวัด ในทุกจังหวัดจัดการประกวดหมู่บ้านฯ เพื่อพิจารณาคัดเลือกหมู่บ้านตามหลักเกณฑ์ อย่างน้อยจังหวัดละ 1 หมู่บ้าน โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

5.1.1 ให้ประธานคณะกรรมการหมู่บ้านแจ้งความจำนงค์ที่จะส่งหมู่บ้านของตนเข้าประกวด เสนอต่อคณะกรรมการสภาตำบลพิจารณาคัดเลือกส่งให้อำเภอ

5.1.2 ให้คณะกรรมการพัฒนาอำเภอ (กพอ.) พิจารณาคัดเลือกหมู่บ้านที่เข้าประกวด 1 หมู่บ้าน ส่งเข้าประกวดในระดับจังหวัด

5.1.3 ให้คณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ.) พิจารณาส่งหมู่บ้านที่
อำเภอต่าง ๆ ส่งเข้าประกวด และจัดลำดับให้เป็น 1, 2 และ 3 แล้วแจ้งเฉพาะหมู่บ้าน
ลำดับที่ 1 พร้อมประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2 ค.)
ภาพถ่ายกิจกรรมไปยังสำนักงานพัฒนาชุมชนเขตที่รับผิดชอบ

5.2 ระดับเขต ให้สำนักงานพัฒนาชุมชนทั้ง 9 เขต เป็นสำนักศูนย์กลางในการ
พิจารณาคัดสินการประกวดหมู่บ้าน โดยคัดเลือกหมู่บ้านที่จังหวัดส่งเข้าประกวด พิจารณา
ตัดสินเป็นหมู่บ้านชนะเลิศระดับเขต 1 หมู่บ้าน รองชนะเลิศระดับเขต 1 หมู่บ้าน และอีก
1 หมู่บ้าน เพื่อรับรางวัลชมเชย

6. ระยะเวลาในการดำเนินการ

6.1 ระดับจังหวัด ดำเนินการในช่วงมกราคม - มีนาคม ของแต่ละปี

6.2 ระดับเขต ดำเนินการในช่วงเมษายน - พฤษภาคม ของแต่ละปี

7. รางวัลสำหรับหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือก

7.1 รางวัลหมู่บ้านฯ ชนะเลิศระดับเขต 9 เขต มี 9 รางวัล ๆ ละ
20,000 บาท รวมเป็นเงิน 180,000 บาท พร้อมโล่เกียรติยศ

7.2 รางวัลหมู่บ้านฯ รองชนะเลิศระดับเขต 9 เขต มี 9 รางวัล ๆ ละ
10,000 บาท รวมเป็นเงิน 90,000 บาท พร้อมโล่เกียรติยศ

7.3 รางวัลหมู่บ้านฯ ชมเชย มี 9 รางวัล ๆ ละ 5,000 บาท รวมเป็นเงิน
45,000 บาท พร้อมโล่เกียรติยศ

8. ผู้รับผิดชอบและประสานงานโครงการ

8.1 ระดับเขต

สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต 9 เขต

8.2 ระดับกรม

กองปฏิบัติการ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

๑. ผลคาดว่าจะได้รับ

๑.1 โครงการนี้สามารถกระตุ้นให้ประชาชนในหมู่บ้านได้ตระหนักและกระตือรือร้น โดยพร้อมกันร่วมมือร่วมใจประกอบกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านในทุก ๆ ด้าน บนพื้นฐานการพึ่งตนเองได้เพิ่มขึ้น

๑.2 ได้หมู่บ้านที่มีผลการพัฒนาดีเด่นในระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับเขต ที่ชนะการประกวดประจำปี จะสามารถเป็นศูนย์กลาง และเป็นแบบอย่าง แนวทางแก่หมู่บ้านอื่น ๆ ได้ใช้ศึกษาและนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

๑.3 ได้เสริมสร้างควมสามัคคีและประสิทธิภาพขององค์กรประชาชนในระดับหมู่บ้าน ให้ได้มีส่วนร่วมการพัฒนาหมู่บ้านของตน และมีความภาคภูมิใจในผลงานที่ได้กระทำนั้น

๑.4 ได้ฝึกความร่วมมือของหน่วยงานภาคราชการที่รับผิดชอบการพัฒนาชนบท ในทุกระดับในการสนับสนุนการพัฒนาหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสอดคล้องตามแนวนโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศไทย

เจริญ โภคผล (2508 : 191) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สำรวจวิธีการและผลการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลให้เป็นโรงเรียนชุมชน เขตการศึกษา 10" ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การดำเนินงานของโรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่ถูกต้องสมบูรณ์ตามหลักการ และแนวการดำเนินงานของโรงเรียนชุมชน ส่วนใหญ่ได้เพิ่งเล็งเฉพาะด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน ยังไม่มีการจัดสอนสำหรับบุคคลภายนอกโรงเรียน ตลอดจนการพัฒนาชุมชนมีหลายอย่าง ที่โรงเรียนไม่ได้กระทำเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน การดำเนินงานมีปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญอยู่หลายประการความล่าช้าคือ อุปกรณ์การสอน งบประมาณ ความร่วมมือในการดำเนินงาน อาคารเรียน ปริมาณครู และครูที่มีวุฒิเหมาะสมยังมีไม่เพียงพอ

ในปี พ.ศ. 2519 ทนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2519 : 65 - 67) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "กิจกรรมและปัญหาการดำเนินงานในโรงเรียนชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" กลุ่มตัวอย่าง เป็นกลุ่มครู กลุ่มประชาชน และกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 16 จังหวัด

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังไม่สอดคล้องกับหลักการวัตถุประสงค์และแนวคำเนิการของโรงเรียนชุมชนเท่าที่ควร มีกิจกรรมเน้นหนักไปในด้านการปรับปรุงโรงเรียน และการเรียนการสอน ปัญหาที่สำคัญในการดำเนินงาน ได้แก่ ขาดเครื่องมือและครุสำหรับฝึกวิชาชีพให้แก่ประชาชน ขาดความช่วยเหลือสนับสนุนด้านกำลังใจและงบประมาณจากฝ่ายบริหารระดับเหนือขึ้นไป ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มักจะใช้เวลาไปประกอบอาชีพ ทหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว ไม่สนใจคอกิจกรรมทางการศึกษาของโรงเรียน

อวิษ ทัศนโภาส (2521 : 85 - 88) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของโรงเรียนชุมชนในประเทศไทยต่อการพัฒนาชุมชน เขตการศึกษา 12" กลุ่มตัวอย่างเป็นครูและกรรมการโรงเรียนจำนวน 424 คน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เจริญทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเป็นอย่างดี โดยมีครูและคณะกรรมการโรงเรียนชุมชน เป็นจักรกลสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความก้าวหน้าและเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่นั้นปรากฏว่า ผู้ดำเนินการส่วนใหญ่ไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตัวเองดีพอ นอกจากนี้ การปฏิบัติงานในโรงเรียนก็มีอุปสรรคเกี่ยวกับการขาดความช่วยเหลือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขาดความสามัคคีระหว่างผู้ดำเนินการ ขาดความรู้ในการดำเนินการ การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจถึงงานที่ปฏิบัติยังไม่ได้พอ และไม่มีการติดตามผลงานที่ปฏิบัติไปแล้ว ไม่มีหน้าที่เพียงพอ และที่สำคัญคือ ครูและคณะกรรมการโรงเรียนยังมีฐานะยากจนซึ่งเป็นอุปสรรคทำให้นโยบายการดำเนินงานและการปฏิบัติงานไม่สามารถเป็นไปตามเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์

ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2523 : 93 - 101) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การดำเนินงานโรงเรียนชุมชนในเขตการศึกษา 1" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นครู ครูใหญ่ และกรรมการโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานของโรงเรียนมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนงบประมาณ ขาดแคลนเครื่องมือสำหรับสอนวิชาชีพ ขาดครูที่มีความรู้ในการสอนวิชาชีพ ครูผู้สอนขาดความรู้ในการปรับปรุงและใช้หลักสูตรการสอน ขาดความร่วมมือและประสานงานจากหน่วยราชการอื่น ๆ ตลอดจนขาดการประชาสัมพันธ์ และที่สำคัญผู้ดำเนินงานในโรงเรียนชุมชนไม่เข้าใจหลักการการดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนที่ถูกต้อง และครูส่วนใหญ่พักอยู่นอกเขตชุมชนทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เนื่องจากต้องรีบกลับบ้านหลังโรงเรียนเลิก

สุรพงศ์ ชูลสุวรรณ (2526 : 77 - 83) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาททางการศึกษาของครูใหญ่ต่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ชนบทยากจน เขตการศึกษา 11" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นครูใหญ่ ครู และประชาชน ผลการวิจัยพบว่า ครูใหญ่มิมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เรียงความลำดับคือ บทบาทในด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและประชาชน บทบาทในด้านการให้ความรู้แก่ประชาชนและการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น และบทบาทด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชน ซึ่งบทบาทดังกล่าว ครูใหญ่มิมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้เนื่องจาก ครูใหญ่ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของงานด้านนี้ จึงบริหารงานหรือปฏิบัติงานตามความคิดเห็นของตนมากกว่าจะพิจารณาความเหมาะสมหรือความสำคัญของงานและหน่วยงานระดับสูงไม่มีการกระตุ้นให้ครูใหญ่มิมีบทบาทในงานพัฒนาชุมชนเท่าที่ควร นอกจากนี้ครูและประชาชนเห็นว่าครูใหญ่ที่มีอายุมากขึ้นจะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากขึ้นตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากครูใหญ่ที่มีอายุมากจะมีความเข้าใจในด้านต่าง ๆ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้พร้อมที่จะมีบทบาทมากขึ้น เช่น ฐานะความมั่นคงในอาชีพ ครอบครัวมีความรับผิดชอบมากขึ้น และสังคมชนบทยกย่องด้านอาวุโส มักศรัทธาคือครูใหญ่ที่มีอายุสูง ทำให้ครูใหญ่ได้รับกำลังใจที่จะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากกว่าครูใหญ่ที่มีอายุน้อย

ในปีเดียวกัน บุญเลิศ นนทลีอชา (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความมุ่งหวังของผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับบทบาทของครูที่มีต่อชุมชนชนบท" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กพม.) คณะกรรมการพัฒนาสตรีประจำหมู่บ้าน (กพสพ.) ผู้นำเยาวชนและกลุ่มครูในชนบท สรุปผลการวิจัยได้ว่า ผู้นำท้องถิ่นมีความมุ่งหวังเกี่ยวกับบทบาทของครูที่มีต่อชุมชนชนบทในระดับสูงทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและการเมือง การปกครอง และพบว่าผู้นำที่มีเพศ อายุ และประสบการณ์ต่างกันมีความมุ่งหวังต่อบทบาทของครูแตกต่างกัน กลุ่มครูมีความมุ่งหวังในด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านการเมืองการปกครองสูงกว่ากลุ่มอื่น ส่วนคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน มีความมุ่งหวังในด้านเศรษฐกิจสูงกว่ากลุ่มอื่น กลุ่มเพศชายมีความมุ่งหวังสูงกว่าเพศหญิง และกลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่าจะมีความมุ่งหวังสูงกว่ากลุ่มที่มีประสบการณ์น้อย

สะอาด ฟองอินทร์ (2527 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ยากจน ความการรับรู้ของครูและผู้บริหารการศึกษาในเขตการศึกษา 8" กลุ่มตัวอย่าง เป็นครู และผู้บริหารการศึกษาจำนวน 386 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. การรับรู้ของครูและผู้บริหารการศึกษาต่อบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวัง ในการพัฒนาชุมชนของครู พบว่า

1.1 ครูและผู้บริหารการศึกษาทราบว่า ครูมีการปฏิบัติจริงในการพัฒนาชุมชน บทบาททุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง บทบาทที่ครูเห็นว่า ครูได้ปฏิบัติมากที่สุดคือ บทบาทด้านการเมืองและการปกครอง ส่วนบทบาทที่ครูปฏิบัติน้อยที่สุดคือ บทบาทด้านเศรษฐกิจและอาชีพ

1.2 ครูและผู้บริหารการศึกษาคาดหวังที่จะให้ครูปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนทุกด้าน อยู่ในระดับมาก , บทบาทที่ครูและผู้บริหารคาดหวังให้ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ บทบาทด้านสังคม และวัฒนธรรม ส่วนบทบาทที่มีความคาดหวังให้ครูปฏิบัติน้อยที่สุดคือ บทบาทด้านเศรษฐกิจและอาชีพ

2. ผลการ เปรียบ เทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริงกับบทบาทที่คาดหวัง ในการพัฒนาชุมชน ของครูทุกด้านพบว่า ครูและผู้บริหารการศึกษามีความคาดหวังต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของ ครูสูงกว่าบทบาทที่ครูได้ปฏิบัติจริง โดยพบว่า บทบาททั้งสองนี้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัย สำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการ เปรียบ เทียบการรับรู้ของครูกับผู้บริหารการศึกษาที่มีต่อบทบาทในการ พัฒนาชุมชนของครู พบว่า

3.1 ครูกับผู้บริหารการศึกษาให้คะแนนการรับรู้ต่อบทบาทที่ปฏิบัติจริงใน การพัฒนาชุมชนของครู ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.2 ครูกับผู้บริหารการศึกษาให้คะแนนความคาดหวังต่อบทบาทที่คาดหวัง ในการพัฒนาชุมชนของครู ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ครูและผู้บริหารการศึกษามีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ปัญหาและอุปสรรค ในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครู เรียงความลำดับความสำคัญมากไปน้อย ดังนี้

4.1 ขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนวิชาชีพ ของประชาชน

- 4.2 ความยากจนของประชาชน
- 4.3 เงินงบประมาณที่ใช้สนับสนุนโครงการมีน้อยไม่เพียงพอในการดำเนินงาน
- 4.4 ขาดบุคลากรด้านอาชีพต่าง ๆ ที่จะให้ความรู้แก่ประชาชน
- 4.5 ความแตกต่างในการรู้หนังสือของประชาชน
- 4.6 ครูมีเวลาไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน

5. ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน พบว่า

- 5.1 ต้องการให้ส่งเสริมอาชีพให้เหมาะสมกับท้องถิ่นให้กับประชาชนและให้จัดการศึกษาเพื่อให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้
- 5.2 ต้องการให้จัดสัมมนา อบรมครูทุกระดับ รวมทั้งให้ปรับปรุงสวัสดิการของครู
- 5.3 ต้องการให้มีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 5.4 ต้องการให้มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 5.5 ต้องการให้การปรับปรุงเส้นทางคมนาคมในหมู่บ้านให้เดินทางได้สะดวก และปรับปรุงระบบชลประทานในหมู่บ้าน โดยการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อใช้บริโภคและทำการเกษตร
- 5.6 ต้องการให้จัดสรรงบประมาณลงในพื้นที่ยากจนให้มากขึ้น และให้งบประมาณอย่างค้ำเนื่อง

ในปีเดียวกัน ศิริพร เนติบัณฑิต (2527 : 78 - 87) ได้ศึกษา "ความคิดเห็นของครูประถมศึกษาค้ำบทบาทของคนในกิจกรรมของชุมชน" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นครูที่สอนในระดับประถมศึกษา จำนวน 250 คน และพบว่า ความคิดเห็นของครูประถมศึกษาค้ำบทบาทของคนในกิจกรรมของชุมชนระหว่างครูเพศชาย และครูเพศหญิง มีความแตกต่างกันในด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ การเมืองการปกครองของคนในชุมชน การส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี และการส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการ ยกเว้นการส่งเสริมสุขภาพไม่มีความแตกต่างกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริงของครูประถมศึกษาระหว่างครูเพศชายกับ

ครูเพศหญิงมีความแตกต่างกันในทุก ๆ ด้าน โดยครูเพศชายมีบทบาทมากกว่าครูเพศหญิง ตามความคิดเห็นของครูประถมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ด้านต่าง ๆ พบว่า มีปัญหาขาดแคลนน้ำ ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจทางการเมือง การยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีน้อยลง ขาดความรู้ความเข้าใจในการระงับรักษา สุขภาพ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจมีน้อย และพบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการที่จะ มีบทบาทต่อกิจกรรมของชุมชนด้านตัวครูคือ การที่ครูไม่มีเวลา

ทิพวรรณ เลขะวณิช (1985 : 265 - 277) ได้ศึกษาเรื่อง "ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของโรงเรียนชุมชน ระดับประถมศึกษาในประเทศไทย ปี ค.ศ. 1972 - 1983" โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นครูและชาวบ้านรวมทั้งสิ้น 377 คน โดยแยกเป็นครู 329 คน และเป็นชาวบ้าน 48 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. งบประมาณของรัฐบาลไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับจำนวนโปรแกรมของโรงเรียน หรือการที่ชาวบ้านมาเข้าร่วมโปรแกรมที่โรงเรียนจัดหรืองบประมาณรัฐไม่มีส่วน ทำให้ครูคิดว่าโรงเรียนประสบความสำเร็จ และงบประมาณไม่มีส่วนสนับสนุนโดยตรงต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้าน และการบริจาคเงินหรือสิ่งของ
2. มีความสัมพันธ์เล็กน้อยระหว่างงบประมาณของรัฐบาลและจำนวนโปรแกรมของโรงเรียนชุมชน แต่ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างกิจกรรมของชาวบ้านและโปรแกรมของโรงเรียน
3. ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างความพึงพอใจในการทำงานของครู และจำนวนโปรแกรมของโรงเรียน แต่มีความสัมพันธ์ในทางลบระหว่างความพึงพอใจในด้านเงินเดือนของครูกับจำนวนคนที่เข้ามาร่วมโปรแกรมของโรงเรียน นั่นคือ ยิ่งมีคนมาร่วมโปรแกรมมาก ครูยิ่งไม่พอใจในเงินเดือนที่ได้รับ
4. ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมของครูในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลและงบประมาณของรัฐบาล
5. ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ของครูคือความเป็นผู้นำของครูใหญ่กับงบประมาณของรัฐบาลหรือจำนวนโปรแกรมที่โรงเรียนจัด การอนุมัติโครงการของคณะกรรมการโรงเรียน บางครั้งมีอิทธิพลการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องในการให้เงินงบประมาณ

6. ในด้านความเป็นผู้นำของครูใหญ่ไม่มีผลกระทบโดยตรงต่อกิจกรรมของครูภายนอกโรงเรียนในชุมชน แต่ถ้าครูใหญ่มีทักษะสถาบัน (Institutional Skills) คือ เน้นวัตถุประสงค์ของโรงเรียนชุมชน แนะนำครูให้เข้าไปหาประชาชนและทดลองความคิดใหม่ ๆ ของตนเองกับกลุ่มแล้ว จะทำให้ครูเพิ่มการไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมากขึ้น และการไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจะทำให้ครูมีประวัติของผลงานที่จะไปขอเลื่อนขั้นได้

ศิริดา กระจ่างทอง (2530 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การรับรู้บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน เขตการศึกษา 11" กลุ่มตัวอย่าง เป็นครูโรงเรียนประถมศึกษาในและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ในเขตชนบทยากจน เขตการศึกษา 11 จำนวน 399 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจนมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาบทบาทในแต่ละด้าน พบว่า ครูมีบทบาทมากในการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรมเพียงด้านเดียว ส่วนด้านอื่น คือ ด้านสาธารณสุข ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษา และด้านเศรษฐกิจ ครูมีบทบาทปานกลาง ตามลำดับ

2. ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจนที่เป็นปัญหาระดับมากมี 4 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ

(1) ขาดงบประมาณที่จะใช้สนับสนุนโครงการออกไปพัฒนาชนบท และขาดวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนในการฝึกอาชีพของชุมชน

(2) ประชาชนมีความยากจนหรือมีรายได้ต่ำ

(3) การจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชนไม่เหมาะสม

(4) ท้องถิ่นขาดแคลนทรัพยากร เช่น แหล่งน้ำ ที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตร ป่าไม้ ฯลฯ

ส่วนที่เป็นปัญหาระดับปานกลางมี 7 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ

(1) ประชาชนในชุมชนมีระดับความรู้แตกต่างกัน

(2) เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก

(3) การขาดความร่วมมือและสนับสนุนจากประชาชนในชุมชนที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน

- (4) ประชาชนไม่สนใจต่อการบริการของโรงเรียน
- (5) ครูมีเวลาไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน
- (6) การขาดการประสานงานของหน่วยราชการในการประสานแผน

ประสานกิจกรรม และเวลาในการทำงานในการพัฒนาชุมชน

- (7) ครูขาดความรู้ความสามารถที่จะให้บริการแก่ชุมชน

3. บทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยเฉลี่ยของครูโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการและนอกโครงการการศึกษา เพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 คือ ครูในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ทุกด้านคือ ครูในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ทั้งในด้านการศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และการเมืองการปกครอง

งานวิจัยต่างประเทศ

รามิเรซ (Ramirez 1959 : 2183 - 2184) ได้ศึกษากิจกรรมและวิธีการดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนในสหรัฐอเมริกา สรุปผลการวิจัยได้ว่า วิธีการดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนในสหรัฐอเมริกา ส่วนใหญ่ได้เป็นไปตามหลักการและวัตถุประสงค์ของโรงเรียนชุมชนเป็นอย่างดี คือ โรงเรียนใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการดำเนินงาน มีการให้บริการต่าง ๆ แก่ชุมชน มีการสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อจะหาแนวทางแนะนำให้ประชาชนรู้จักปรับปรุงตนเองและชีวิตในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น มีการใช้แหล่งวิชาในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ได้อาศัยการตัดสินใจของหมู่คณะ เป็นหลักในการดำเนินตามโครงการของโรงเรียน และได้สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับประชาชน

อุทัย ภิรมย์รื่น (1964 : 263 - 264) ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องแนวการปฏิบัติงานของโรงเรียนชุมชนในเขตปิโคล ประเทศฟิลิปปินส์ และการนำไปใช้ในการจัดโรงเรียนชุมชนในเขตการศึกษา 10 ของประเทศไทย ได้สรุปผลการค้นคว้า ดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนชุมชนในประเทศไทย เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนที่ได้ผล โดยมีปรัชญาว่า โรงเรียนชุมชน เป็นโรงเรียนที่มีโครงการที่มุ่งส่งเสริมความเจริญของงาน และพัฒนาการของเด็ก ให้การศึกษาพื้นฐานแก่เยาวชนและผู้ใหญ่เพื่อที่จะให้รู้วิธีการปรับปรุง ความเป็นอยู่ของชุมชน

2. โรงเรียนชุมชนในนิโกล ได้ประสบความสำเร็จในการจัดให้ประชาชนในชุมชน มีส่วนร่วมในการปรับปรุงพัฒนาชุมชน

3. โรงเรียนโค้ชท์หลักสูตร เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน

4. มีการใช้แหล่งวิชาการในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา

5. การจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการจัดการศึกษาให้แก่เด็กนอกโรงเรียนไม่ค่อย ได้ผล เพราะขาดงบประมาณ

6. การมีผู้นำดีทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชน มีส่วนสำคัญที่จะทำให้โครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนประสบผลสำเร็จ

7. โครงการโรงเรียนชุมชนของนิโกล ประเทศฟิลิปปินส์สามารถนำมาดัดแปลง ใช้ในโรงเรียนชุมชนในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

บรูซ (Bruce 1972 : 6026 - A) ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทของครูใหญ่โรงเรียน ประถมศึกษาในด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชน และครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตตะวันตกตอนกลางของอเมริกา ได้ผลการวิจัยดังนี้

1. ครูและประชาชนต้องการให้ครูใหญ่ทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อช่วยแก้ปัญหาสุขภาพอนามัย ปัญหาวัยรุ่น และสร้างเสริมโปรแกรมนันทนาการของชุมชน

2. ครูและประชาชนต้องการให้ครูใหญ่มีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นและการ ศาสนาของชุมชน

3. ครูและประชาชนต้องการให้ครูใหญ่จัดประชุมร่วมกันระหว่างครูและผู้ปกครอง เพื่อผลในการศึกษาของผู้เรียน

4. ครูและประชาชนต้องการให้ครูใหญ่ที่มีที่อยู่อาศัยในบริเวณโรงเรียนที่เขา ปฏิบัติงานอยู่

ธิกพิน (Thigpin 1980 : 516 -A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่บริการของวิทยาลัยชุมชนและโรงเรียนชุมชนในเทนเนสซี" ในปี ค.ศ. 1980 ผลของการวิจัยพบว่า เงินทุนเป็นปัญหาใหญ่ของโปรแกรมการบริการการศึกษาทั้งโรงเรียนและวิทยาลัยชุมชน ส่วนข้อเด่นเพียงเล็กน้อยของการบริการชุมชนของโรงเรียนและวิทยาลัยชุมชนคือ ความพยายามที่จะมีกิจกรรมร่วมกันและอาศัยซึ่งกันและกันของสถาบันทั้งสอง แต่โปรแกรมบริการกลับไม่ได้ผลในชุมชนเพราะขาดทุนทรัพย์ ขาดบุคลากรและไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเท่าที่ควร

จากเอกสารและผลงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า นอกจากครูจะมีบทบาทและหน้าที่สอนภายในโรงเรียนแล้ว ครูประถมศึกษาายังต้องมีบทบาทต่อชุมชนภายนอกด้วย กล่าวคือ จะต้องมีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองหรือประชาชนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเข้าใจเป้าหมายของโรงเรียนและยินดีที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาโรงเรียนและชุมชนของตน เพราะงานของครูคือ การให้ความรู้แก่มนุษย์ หรือพัฒนาคน ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน ผลงานวิจัยหลายเรื่องได้แสดงให้เห็นว่า ครูและบุคลากรในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยและมีความต้องการที่จะให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชน ให้ความสำคัญต่อบทบาทของโรงเรียนและครูในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก แต่เมื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยในด้านการปฏิบัติกิจกรรมของครูในการพัฒนาชุมชนแล้ว ปรากฏว่าส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ อาทิ เช่น ปัญหาด้านงบประมาณ เวลา ความรู้หรือความเข้าใจในบทบาทของบุคลากรที่ทำการพัฒนาชุมชนยังมีน้อย เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย